

त्रि-बोधिरस

त्रि-बोधिरस (Tri-Bodhirash) बौद्ध मासिक पत्रिका

वर्ष १, अंक ६, असोज पूर्णिमा/येन्या पुन्हि

बु.सं. २५६२, ने.सं. ११३८, वि.सं. २०७५, 2018 A. D. August/Sept.

बुद्धरस

सबसे तसन्ति दण्डस्स-सब्बेसं जीवितं पियं
अत्तानं उपमं कत्वा-न हनेय्यं न घातये ॥

b08 vgf;sn]+ UofM,,sl;t+ Hofgof
dfob'plis+yM;dfgefMlkofk[fofLkGt
cf3ft, lx+;f ofo]dTo], ofs]dTo] .

दण्ड देखेर सबै डराउँछन् सबैलाई ज्यानको माया छ,
त्यसकारण आफू कसै सम्झी प्राणीलाई प्राघात नगर्नु
र नगराउनु ।

All are afraid of the stick, all hold their
lives dear. Putting oneself in another's
place, one should not beat or kill others.

विषयसूची

महान् कथिनोत्सव - सन्दर्भ	१
शस्त्र अस्त्र परित्याग दिवस - विजया दशमी	२
महान धर्मचक्र सूत्रोपदेश	
✍ महाशी सयादो महास्थविर	५
विपश्यना भावना सम्बन्धी व्यवहारिक निर्देशन	
✍ सयादो ऊ. पण्डिताभिवंश	७
अहिंसा	
✍ डा. भिक्षु ज्ञानपूर्णक महास्थविर	१०
अङ्गुत्तरनिकाय	
✍ भिक्षु बोधिसेन महास्थविर	१२
मिलिन्द प्रश्न	
✍ भिक्षु शोभन	१४
कोसम्बिकया खँ	
✍ भिक्षु धर्मगुप्त महास्थविर	१६
बलिप्रथा - मिथ्यादृष्टि	
✍ भदन्त सम्यकसम्बोधि प्राणापुत्र	२०
जातक बाखँ	
✍ दुण्डबहादुर बज्राचार्य	२३
दुःख र दुःखमुक्ति	
✍ भिक्षु अमतो	२७
.....	
कला-साहित्य/प्रेरक प्रसंग	
बुद्ध कि युद्ध ?	
✍ भिक्षु विमलो स्थविर	२६

गत अंक

भोक रोग हो, संस्कार परम दुःख हो । - भगवान् बुद्ध

१

त्रि-बोधिर्स त्रि-बोधिर्नय बौद्ध मासिक पत्रिका

धम्मनुशासक
उपसंघनायक भिक्षु ज्ञानपूर्णिक महास्थविर
'अग्गमहापण्डित, अग्गमहासद्धम्मजोतिकधज'

सल्लाहकार
भिक्षु धर्मगुप्त महास्थविर
भिक्षु भद्रिय महास्थविर
भिक्षु बोधिज्ञान महास्थविर

सम्पादक
भिक्षु विमलो स्थविर
मो. ९८४१५९८३८३

विशेष सहयोगीहरू
भिक्षु चन्द्रिमो
भिक्षु रेवतो

आर्थिक व्यवस्थापक/प्रायोजक
कपिल शाक्य
प्रविता शाक्य
सितापाइला, काठमाडौं
मो. ९८५१०६१९७५

विज्ञापन व्यवस्थापक
कृष्ण गोविन्द महर्जन
मो. ९८५११७२३९५

वितरण व्यवस्थापक
रामकृष्ण महर्जन
मो. ९८४९९३४४४४

वितरकहरू
गौतम तुलाधर
कृष्ण प्रताप महर्जन
जमुना महर्जन
सनम महर्जन

सेटिङ्ग/मुद्रण
आइडियल प्रिन्टिङ्ग प्रेस
ग्वाको, ललितपुर, फोन: ५५३०५२२

मूल व्यवस्थापन
श्री सिद्धिमंगल बुद्ध विहार
सिद्धिपुर, महालक्ष्मी नगरपालिका-६

प्रकाशक/सम्पर्क कार्यालय:

त्रि-बोधि विपश्यना ध्यान केन्द्र
सिद्धिपुर, ललितपुर, फोन: ५५८१४९५
E-mail: pashavimalo@gmail.com
tribodhirasa@gmail.com

सम्पादकीय

सब्बे तसन्ति दण्डस्स - सब्बेस जीवित पियं ।
उत्तानं उपयं कत्वा - न हनेय्य न घातये ॥

दण्ड देखेर सबै डराउँछन् सबैलाई ज्यानको माया छ । त्यसकारण आफु भैं
सम्भ्र प्राणीलाई आघात (हिंसा) नगर्नु/नगराउनु ।

नेपाली मात्रको महान चाड दशैं/मोहनी नख: विजया दशमी । विजयको
महोत्सवको रूपमा घुमघामले मनाउने विशेष चाड । यस विजया दशमी, विशेष
चाडलाई विशेष रूपमा मनाउन सक्नुपर्छ/मनाउनुपर्छ । चाहे संस्कृति, पराम्परा,
चाहे जात्रा, चाहे धर्मको नाममा होस् । यद्यपि धर्मको नाममा विजया दशमी
मनाउँदै गर्दा कसैको ज्यान नजाओस्/कसैको ज्यान नलिओस् । कसैको ज्यान
लिएर बलि दिएर धर्म हुने भए पाप के गरेर हुन्छ ? बलि नै दिने हो भने लोभ द्वेष
मोहको बलिदान गर्नु जतिको उत्कृष्ट बलिदान अरु हुनै सक्दैन, जसले आफु र
अरुलाई सम्म हित उपकार नै गर्दछ । जसले गर्दा स्वयम् आफुमा विजय हासिल
गर्न सकिन्छ यसैको नाम हो विजय दशमी खासमा । त्यसैले विजया दशमी मनाऔं
घुमघामले तर हिंसा रहित तवरले आत्मियता, सद्भाव, मैत्रीभाव र सौहार्दतापूर्ण
तवरले मनाऔं । लोभ, द्वेष, मोह, हत्या-हिंसा त्यागेर शस्त्रअस्त्र परित्याग गरी
स्वयम् आफुमाथि विजय हासिल गरेर सहि मानेमा विजया दशमी मनाऔं/मनाउन
लगाऔं ।

विजया दशमी - शस्त्रअस्त्र परित्याग दिवस ! बौद्ध परम्परा अनुरूप विशेष
महत्व राख्ने ऐतिहासिक दिवस । शस्त्र-अस्त्र परित्याग दिवस । हिंसा-कोलाहलबाट
अलपिगएर आफूले आफूमाथि विजयी हासिल गर्ने पावन दिवस ! भारतवर्षका
महान् सम्राट, ऐतिहासिक महान् सम्राट अशोकले विश्व विजयी बन्न हजारौं
लाखौं नरसंहार गरि युद्ध जितेर आफ्नो राज्य विस्तार गर्दै थिए । यही क्रममा
कलिंग राज्यको युद्धमा देखेको विभत्सता, संहार र रुवाबाजी देखेर उनी वैराग्य
बनेका थिए । संसार जितेर आफु भित्र हारेका सम्राट अशोक ७ वर्षको श्रामणेर
निग्रोधबाट बुद्धवचन सुनेर प्रभावित भए । अरुलाई जित्नुभन्दा आफुले आफैलाई
जित्नु, विजय हासिल गर्नु वास्तविक विजयी थहरिन्छ त्यसलाई सहि मानेमा
संग्राम जित भनिन्छ भन्ने बुझेर दशमीको दिन शस्त्रअस्त्र परित्याग गरी अरु माथि
होइन स्वयम् आफु माथि नै विजय हासिल गरी बुद्धधर्ममा श्रद्धाभावले शरणगमन
गरेको ऐतिहासिक दशमी भएकैले विजया दशमी अथवा शस्त्रअस्त्र परित्याग दिवस
मनाइएको हो । त्यसैले यस महत्वपूर्ण विषयलाई जानेर बुझेर विजया दशमी
मनाउन सके, मनाउन लगाउन सके व्यक्ति, परिवार, समाज, गाउँ-शहर, नगर
तथा राष्ट्र एवं संसारकै हित हुनेमा दुइमत छैन किन संसार उद्धार गर्ने कार्यमा
एक ईटा थप्ने कार्यको थालनी नगरौं ।

विजया दशमी मनाऔं घुमघामले तर वास्तविक रूपमा । हत्या-हिंसा रहित,
आफुले आफुमाथि विजय हासिल गरि तथा लोभ द्वेष मोहको बलि दिएर एवं
शस्त्रअस्त्र परित्याग गरेर सहिमानेमा विजया दशमी मनाऔं/मनाउन लगाऔं
विजया दशमी-शस्त्रअस्त्र परित्याग दिवसको उपलक्ष्यमा मंगलमैत्री शुभकामना !

महान् कथिनोत्सव - सन्दर्भ

कथिन चीवर दानको परम्परा आज बुद्धभूमि हाम्रो देश नेपालमा संस्कृति समान भइसकेको छ, भने बौद्ध देश श्रीलंका, थाइलैण्ड, बर्मा आदि देशहरूमा पनि चलिरहेकै छन्। यसका बाबजूद पनि यो कथिन चीवर दान गर्ने बौद्ध चलन आजमात्र हामी सामु चलिआएको परम्परा होइन, बरु आजभन्दा २६०० वर्ष अगाडी भगवान् बुद्धको समयदेखि नै चलिआएको पुरानो बौद्ध परम्परा हो। भगवान् बुद्धको समयमा पनि शुरू शुरूतिर यो परम्परा चलेको देखिदैन। पछि विभिन्न कारणहरू भएकोले नै बुद्धले कथिन चीवर दान लिनुहुने र इच्छा हुने श्रद्धावान्हरूले दान दिए पनि हुने नियम बनाउनुभएको थियो।

कथिन चीवरदान प्रारम्भ भएको एउटा घटना बौद्ध वाङ्मयमा यसरी आएको छ।

भगवान् बुद्ध श्रावस्तीको जेतवन विहारमा बसिराख्नु भएको थियो। त्यसबेला पाठेय्यक (पाठा) भन्ने ठाउँमा बस्ने ३० जना (तिंस) भिक्षुहरू थिए। उनीहरू जंगलमा बस्ने, भिक्षाद्वारा जीविका गर्ने, मशानमा फालिराखेको कपडा सिलाएर चीवर लगाउने, तीनवटामात्र चीवर (त्रिचीवर) धारण गर्ने भिक्षुहरू थिए।

एक समयमा ती भिक्षुहरू भगवान् बुद्धको दर्शन गर्न भनी श्रावस्ती नगरतिर गए तर श्रावस्ती नपुग्दै वर्षोपनायिका वा आषाढपूर्णिमा आइपुग्यो। यस समयदेखि सम्पूर्ण भिक्षुहरूलाई कुनै एक ठाउँमा तीन महिनासम्म वर्षावास बस्नुपर्ने नियम स्वयं भगवान् बुद्धले बनाइदिनुभएको थियो। तसर्थ, उनीहरू सबै श्रावस्तीबाट केवल ६ योजन (९६ कि.मि.) मात्र टाढा रहेको साकेत (अयोध्या) भन्ने ठाउँमा पुगेर त्यही वर्षावास बसे। तत्कालै भगवान् बुद्धलाई दर्शन गर्ने उनीहरूको इच्छा भने मनमै रठ्यो।

बल्लबल्ल तीन महिना बित्यो। उनीहरूको वर्षावास पनि समाप्त भयो। वर्षावास समाप्तपछि प्रवारणा गरेर उनीहरू बुद्धलाई दर्शन गर्नको लागि भनी श्रावस्तीतिर हिंडिहाले।

पानी परिरहेको थियो। बाटो हिलाम्मे थियो। ती भिक्षुहरू हिलोले चीवर फोहर बनाई अनि वर्षाले निशुक्क

भिजाएर उनीहरू अनाथपिण्डिक महाजनले बनाइदिएको भगवान् बुद्ध बसिरहनुभएको श्रावस्तीको जेतवन विहार आइपुगे।

ती सबै भिक्षुहरूले भगवान् बुद्धको दर्शन र वन्दना गरिसकेपछि एक छेऊमा बसे। कुनै नवआगन्तुक भिक्षुहरूका साथ कुशलवार्ता गर्नु भगवान् बुद्धको व्यवहार हुन्थ्यो। तसर्थ भगवान् बुद्धले ती भिक्षुहरूलाई सोध्नुभयो— “हे भिक्षुहरू, ठिकै छ होइन ? वर्षावास राम्रोसँग त वितायो होइन ? एक मत भएर आपसी मैत्रीपूर्वक संयमित रूपमा वर्षावास बस्यो होइन ? भोजनमा कुनै कष्ट त भएन ?”

भगवान् बुद्धको उक्त प्रश्नहरू सुनेर ती पाठावासी भिक्षुहरूले सबै कुरा वृत्तान्त सुनाए। त्यसै क्रममा उनीहरूले हिलो र वर्षाले आफूहरूलाई साँच्चै कष्ट भएको, फेर्नको लागि एउटा चीवर पनि अर्को नभएको र त्यही फोहोर भइसकेको भिजेको चीवरले नै यात्रा गर्नुपरेको कुरा बिन्ती गरे।

भगवान् बुद्धले यसै सम्बन्धलाई लिई यसै प्रकरणमा धार्मिक कथा भन्नुभई ती भिक्षुहरूलाई सम्बोधन गर्नुहुँदै कथिन चीवर दानको नियम बनाउनुभयो—

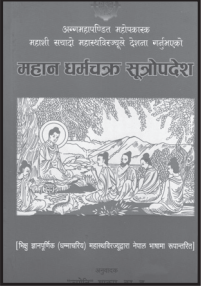
“अनुजानामि, भिक्षुवे, वस्संवुट्ठानं भिक्षुवूनं कथिनं अत्यरितुं।” अर्थात् — हे भिक्षुहरू, विनयपूर्वक वर्षावास सम्पन्न गरेका भिक्षुहरूले कथिन चीवर दान ग्रहण गर्ने अनुमति दिन्छु।”

कथिन चीवर दान उत्सव गर्न सजिलो छैन। यसमा धेरै पैसा पनि खर्च हुने गर्दछ। उक्त समारोहमा उपस्थित हुने हजारौंलाई जलपान र भोजन गराउनु भनेको सजिलो कुरा पनि होइन। यसका बाबजूद पनि, नेपालमा कथिन चीवर दान गर्ने समयमा एक किसिमले सम्पूर्ण भिक्षुहरू, अनागारिकाहरू, उपासकहरू, उपासिकाहरू निमन्त्रणा गरेर उत्सव नै मनाउने चलनजस्तै बनिसकेको देखिन्छ। बुद्धधर्ममा कुनै पनि कुरामा अति नहुनु एउटा विशेषता नै हो। त्यसैले, यो कथिन चीवर दान उत्सव पनि सक्ती-नसक्ती गर्नुपर्छ भन्ने छैन। यदि यसरी बाध्यतामा जाने हो भने यो उत्सव पनि केवल एउटा विकृति बन्न जानेछ भन्ने कुरामा दुई मत छैन।

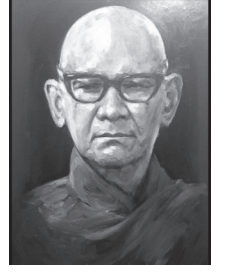
शस्त्र अस्त्र परित्याग दिवस - विजया दशमी

- विजया दशमी ! नेपाली क्यालेण्डरमा सबैभन्दा लामो विदा भएको महान् पर्व ! देश विदेशबाट आफन्तहरु भेटघातको समय ! तर विडम्बना ! हत्या, हिंसा र रक्तरेञ्जित पर्व ! अब त धेरैले बुझिसकेको छ ! हत्या हिंसाबाट टाढिन थालि सकेको पनि छ !
- बौद्ध परम्परा अनुसार यो एउटा ऐतिहासिक दिन भारत वर्षका महान् सम्राट अशोकले शस्त्रअस्त्र परित्याग गरी बुद्धधर्ममा दिक्षित भएको दिन ! धार्मिक यात्राको थालनी गरेको दिन !
- सम्राट अशोकको बारेमा भन्नुपर्दा उनी भगवान् बुद्धको महापरिनिर्वाण भएको लगभग २०० वर्ष पश्चात् भारत वर्षमा देखा परेका राजकुमार थिए ।
- उनी राजा बिन्दुसार र महारानी धर्माका पुत्र थिए । आफ्ना पिताको देहान्त पश्चात् आफ्ना ९९ जना दाजुभाईहरुलाई हत्या गरेर आफू स्वयं राजगद्दीमा बसेका थिए ।
- आफ्नो साम्राज्यलाई विस्तार गर्ने क्रममा उनले धेरै राज्यहरुलाई जितेर लिएका थिए । धेरै राज्यहरु सँग युद्ध लडे । युद्धमा हजारौं लाखौं मानिसहरुलाई मारे पनि !
- इश्वी पूर्व २५७ मा उनले कलिङ्ग देशलाई पनि जिते तर यो युद्धमा उनले मरेका अनगिन्ति लाशहरु, घाइते भई चिच्याइरहेका अनगिन्ति मान्छेहरु, आफन्त बियोगमा शोक विलापले आकाश थर्किने गरी रुवाबासी मच्चाइरहेका मान्छेहरुको विभत्सता देखे । उनको मनमा विरक्ति उत्पन्न भयो, वैराग्यको प्रस्फुटन भयो ।
- यस्तो समयमा बर्खर सात वर्षको शान्त श्रामणेर निग्रोधलाई देखेर आनन्दको महशुस गर्दछ र बुद्धवचन सुनेर प्रभावित हुन्छ ।
- बुद्धको महापरिनिर्वाण भएको २२२ वर्षपछि उनी राज्यभिषेक भएको ४ वर्षपछि इश्वी पूर्व २६९ सालमा उनी बौद्ध भए ।
- बौद्ध भएपछि उनले बुद्धको अस्थिधातुलाई प्रतिस्थापन गरेर ८४ हजार नगरमा ८४ हजार नै चैत्यहरु स्थापना गरे । साथमा तैत्तिकै विहारहरु पनि निर्माण गर्न लगाए ।
- आफ्नो राजधानी पाटलीपुत्र (हालको पटना) मा "अशोकाराम विहार" को निर्माण गरी ६० हजार भिक्षुहरुलाई भोजनदान गरे ।
- उनकै संरक्षणमा बुद्धशासन शुद्धिकरणको लागि तेश्रो संगायन (बृहत महाधिवेशन) गरे । संगायना पश्चात् भिक्षुहरुको धर्मदूत मण्डल बनाई देश देशान्तरमा प्रचार प्रसार गर्न पठाए । श्रीलंका, बर्मा, थाइलैण्ड आदि देशहरुमा बुद्ध धर्म पुगे ।
- अशोक महाराजले आफू स्वयंले पनि ठाउँ ठाउँमा धार्मिक यात्रा गरेर अशोक स्तम्भ राख्न लगाए ।
- इश्वी पूर्व २५५ मा आफू पनि बुद्धशासनको अशियार हुनको लागि आफ्ना छोरा महेन्द्र, छोरी संघामित्रलाई बुद्धशासनमा भिक्षु तथा भिक्षुणी बनाइदिए ।
- उनका यस्तै कार्यहरुबाट उनी चण्डाशोकबाट सबैको प्रिय धर्मात्मा धर्माशोक हुन पुगे । यसरी सम्राट अशोकले शस्त्र अस्त्र परित्याग गरी बुद्धधर्ममा लागेर नै ऐतिहासिक, धार्मिक कार्यहरु सम्पन्न गर्न सके । धर्माशोक सम्राट अशोक महाराजले शस्त्र अस्त्र परित्याग गरेको ऐतिहासिक दिन विजया दशमी थियो ।
- अन्तमा, अशोक महाराजले शस्त्र अस्त्र परित्याग गरी आफूले स्वयं आफूलाई जितेको विजय भएको दशमी भएकै कारणले बौद्ध वाङ्मयमा विजया दशमीलाई शस्त्र अस्त्र परित्याग दिवसका रूपमा धुमधामले मनाउने परम्परा रहेको छ ।

अग्गमहापण्डित महोपकारक महाशी सयादो महास्थविरज्यूले देशना गर्नुभएको महान धर्मचक्र सूत्रोपदेश

मार देवपुत्रले फुस्ल्याउन आएको

त्यस प्रकारले खाद्य पदार्थको सेवन साह्रै कम हुनगई अघोरै दुःख कष्ट सहित अतितीव्र रूपले उद्योग गरिरहनभएको अवस्थामा मार देवपुत्र आएर फुस्ल्याउँदै भन्न आएको ढाँचा र बोधिसत्वले उत्तर दिनुभएको तरीकालाई पनि यहाँ सम्मिलित गरी भन्न पर्ला ।

दया माया र करुणा लाग्दो ढंगले मार देवपुत्रले यस्तो भन्यो—

किसो त्वमसि दुब्बण्णो; सन्तिके मरणं तव ।

सहस्सभागो मरणस्स; एकंसो तव जीवितं ।

जीव भो जीवितं सेय्यो; जीवं पुञ्जानि काहसि ॥

मारिस = आयुष्मान गौतम; त्वं = तिमी, किसो = साह्रै दुब्लाए, दुब्बण्णो = रुप-लावण्य विकृत भएर हेर्दै एकतमासको दुर्वर्ण, असि = भइसक्यो । तव = तिम्रो, मरणं = मरण, सन्तिके = नजीक आइसक्यो । सहस्सभागो मरणस्स = हजार भाग जति त मरण हुने भइसक्यो, तव = तिमी, जीवितं = बाँची रहने भाग त, एकंसो = एकभाग मात्र रहेको छ (जीवित रहनुका निमित्त हजार भागमा एकै भाग मात्र बाँकी छ भन्ने मतलब भयो) । भो = भो आयुष्मान गौतम, जीव = बाँच्नका लागि उद्योग गर । जीवितं सेय्यो = जीवित रहनु मृत्यु हुनुभन्दा राम्रो, असल हुँदैछ । जीवं = बाँची रह्यो भने, पुञ्जानि = कुशल कर्महरु, काहसि = गर्न पाइन्छन् ।

मार देवपुत्रले उद्देश्य गरी भनेको कुशल कर्म चाहिँ मार्ग फल निर्वाणमा पुगिने दान शील आदि जस्ता कुशल कर्म पनि होइन, विपश्यना कुशल आर्य मार्ग कुशल पनि होइन, कस्तो कुशल हो त्यो भने

चरतो च ते ब्रह्मचरियं; अग्गिहत्तञ्च जुहतो ।

पहूतं चीयते पुञ्जं; किं पधानेन काहसि ॥

ब्रह्मचरियं=मैथुनबाट विरत हुने उत्तमाचरणलाई, चरतो च=आचरण गर्ने हुनाले र; अग्गिहत्तञ्च जुहतो=

पूजा गर्न योग्य आगोलाई पूजा गर्ने हुनाले, ते=तिमीलाई, पहूतं पुञ्जं = धेरै धेरै पुण्य; चियते = संग्रह गरेको हुनेछ । पधानेन= कष्ट र यातना पाइने गरी तीव्र रूपले उद्योग गरीकन; किं काहसि = के-कस्तो फल अथवा अर्थ सिद्ध गर्न सकिने हुन्थ्यो र !

मार देवपुत्रले उद्देश्य लिएको कुशल कर्म मैथुनबाट विरत हुने र अग्नि-पूजन गर्नु मात्र हो । त्यो कुशल कर्मले राम्रो जन्म उत्तम भव लाभ भई सुख होइने हो भनी तिनताक त्यो युगमा विश्वास सहित धारण गर्ने गर्थे । बोधिसत्वलाई त्यस्तो भव-सुख चाहिएको थिएन । तसर्थ यसरी उत्तर दिनुभयो-

अणुमत्तोपि पुञ्जेन; अत्थो मय्हं न विज्जति ।

येसञ्च अत्थो पुञ्जेन; ते मारो वत्तुमरहति ॥

मय्हं = मलाई, पुञ्जेन = तिमी मारले भनेको कुशल पुण्यको; अत्थो = आवश्यकता वा इच्छा, अणुमत्तोपि = अणु मात्र जति पनि, न विज्जति=छैन । येसञ्च = जस जसलाई, पुञ्जेन अत्थो = तिमी मारले भनेको त्यो कुशल पुण्यको आवश्यकता छ, इच्छा छ; ते = ती आवश्यक भएकाहरु, इच्छा राखेहरु सबैलाई, मारो = तिमी मारले, वत्तुं अरहति = भन्न जान सुहाउँदछ ।

त्यसरी उत्तर दिनुभएको कथनमा— “कुशल पुण्यको आवश्यकता छैन, इच्छा छैन” भन्ने बोधिसत्वको वचनलाई आधार मानी कसै कसैले दोषपूर्ण मिथ्या ढंगको धारणा लिई चर्चा गर्ने गर्दछन्, “संसारदेखि बाहिर जाने चाहना भए बोधिसत्वले भै कुशल पुण्यको इच्छा राख्न सुहाउँदैन, गर्न पनि अयोग्य, पन्छाउनु पर्दछ” भन्दै यसरी दोषपूर्ण धारणा लिई चर्चा गर्ने हुँदैछ । त्यस विषयसित सम्बन्ध राखेर एकजना मानिसले मकहाँ आइकन सोधेको हुँदा मैले यसरी उत्तर दिइपठाउनु पर्‍यो— “निर्वाणमा पुऱ्याइदिन सक्ने खालका दान, शील, भावना कुशल, विपस्सना कुशल, मार्ग कुशल भन्ने चाहिँ मार देवपुत्रलाई पनि थाहा हुँदैन,

बोधिसत्वले पनि त्यो बेला निर्वाण पुऱ्याइदिने खालका ती उत्तम कुशललाइ टुंगो लाग्ने गरी थाहा पाउन सकेको हुँदैन, त्यसरी पूर्ण रूपले टुंगो लाग्ने गरी थाहा भइसकेको नहुनाले नै त खानु-पिउनु छोडेर भोकै बस्ने आदि दुष्करचर्याहरु श्रेष्ठोत्तम मानेर आचरण गरेका थिए । त्यसकारण त्यो बेला कुशल पुण्यको आवश्यकता छैन, इच्छा छैन भनी बोधिसत्वले भन्नुभएको निर्वाण पुगिने कारण (हेतु) जुन कुशल छन् ती कुशललाइ भनेका थिएनन् । भव-सुख प्राप्त हुन सकिने भनी विश्वास र धारणा लिन योग्य भएका कुशल-पुण्यलाई मात्र भन्न लाग्नु भएको थियो ।” भन्दै स्पष्टीकरण दिलाई पठाउन परेको थियो । उक्त उत्तर मार देवपुत्रले भनेको कुशल पुण्यसित सम्पर्क राखी हेरेमा एकदमै स्पष्ट नै छ । त्यसैले अर्थकथामा पनि “पुञ्जना ति=कुशल पुण्यको आवश्यकता छैन भन्नेकथनलाई वट्टगामी मारेन वृत्तं पुञ्जं सन्धाय=मार देवपुत्रले भनेको भववर्तमा पुऱ्याइदिन सक्ने खालका कुशल पुण्यलाई उद्देश्य गरी, भणति=बोधिसत्वले भन्नु भएको थियो ।” त्यसकारण निर्वाणमा पुगिने कारण भइरहेको कुशलपुण्यलाई निषेध गरेका थिएनन् भनी सुनि। श्चत रूपले स्मरण गर्दै होश राख्नपर्दछ ।

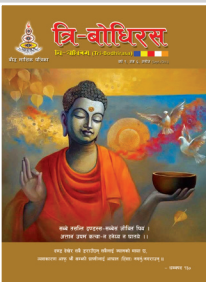
बोधिसत्वले त्यसबेलासम्म खाद्य-पदार्थ सेवन नगरीकन भोकै निराहार बस्ने दुष्करचर्या आचरणलाई ज्ञान विशेष धर्म विशेष प्राप्त गराउने असल आचरण भनेर पनि विश्वास सहित धारणा गरिरहेकै थिए । त्यसैले—
नदीनमपि सोतानि, अयं वातो विसोसये ।
किञ्च मे पहितत्तस्स, लोहितं नुपसुस्सये ॥
लोहिते सुक्कमानम्हि; पित्तं सेम्हञ्च सुस्सति ।
मंसेसु खीयमानेसु; भिय्यो चित्तं पसीदति ॥
भिय्यो सति च पञ्जा च, समाधि मम तिद्वति ।
भनेर पनि भन्ने गरिरहेका थिए ।

अयं वातो = बहँदै आइरहेको यो हावाले; नदीन(मपि सोतानि= नदीको पानीको धारा समेत; विसोसये = सुकाइदिन सक्ने हुँदैछ । पहितत्तस्स मे = तीव्र रूपले उद्योग गर्ने चित्त हुने म हूँ र मेरो; लोहितं = रगतलाई; किञ्च न उपसुस्सये = किन सुक्न नदिई रहन सक्थ्यो र !

लोहिते सुक्कमानम्हि = रगत सुके पछि; पित्तं सेम्हञ्च सुस्सति = पित्त र खकार पनि सुकेर जान्छ; (मंसञ्च = मासु पनि सुकेर गइहाल्छ, मंसेसु खीयमानेसु = मासु सुकै हराए पछि; चित्तं = चित्त; भिय्यो पसीदति = भन् बढी स्वच्छ, निर्मल हुँदै जान्छ । मम = मसित; सति च पञ्जा च समाधि च = स्मृति, प्रज्ञा र समाधि पनि; भिय्यो तिद्वति = भन् बढी दृढ भई स्थिर रहने छन् ।

खाद्य पदार्थको सेवन नगरी बस्नाले मासु, रगत, पित्त, खकार सुकेर जाने, त्यसरी सुकेर गएपछि चित्त निर्मल भई स्मृति, समाधि प्रज्ञा आदि विशेष रूपले उत्पन्न हुँदैन आउने भनी विश्वास गरेर बोधिसत्वले मार देवपुत्रलाई उत्तर दिनुभएको नै हो । मार देवपुत्रले पनि खाने-पिउने केही नगरी बस्नाले विशेष धर्म लाभ हुने विश्वास मानी त्यसरी विशेष धर्म लाभ गर्लान् भन्ने भयले (त्यहाँ) आएर फुस्ल्याएर भनिरहेको थियो; अनि फेरि पञ्चवर्गीय श्रमणहरु पाँच जनाले पनि खाने-पिउने केही सेवन नगरी आचरण गर्नाले ज्ञान विशेष धर्म विशेष लाभ भैकन बुद्ध हुनेछन् भनी विश्वास राखी तिनीहरुले प्रथम उपदेश सुन्नका निम्ति उद्देश्य लिई बोधिसत्वकहाँ साना-ठूला व्रतद्वारा सेवामा लाग्दै प्रतीक्षा गरिरहेका थिए । तसर्थ दुष्करचर्या आचरणलाई नै तिनताक बुद्धकारक असल आचरण भन्ने विश्वास गरी धारण गरिरहेको कुरो स्पष्ट भइरहेको छ ।

♦

गत अंक

त्रि-बोधिरस (बौद्ध मासिक पत्रिका)

समयमै वार्षिक ग्राहक बनी बुद्ध शिक्षा पढौं, पढाऔं, धारण, पालना गरौं ।
शासनिक योगदान पुऱ्याऔं ।

प्रकाशक/सम्पर्क कार्यालय:

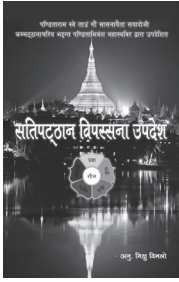
त्रि-बोधि विपश्यना ध्यान केन्द्र

सिद्धिपुर, ललितपुर, फोन: ५५८१९९५,

E-mail: pashavimalo@gmail.com, tribodhira@gmail.com

त्रि-बोधिरस बौद्ध मासिक पत्रिका
Tri-Bodhis Buddhist Monthly Magazine
सं. - २०१८ - एत - २०१८

सयादो ऊ. पण्डिताभिवंशद्वारा उपदेशित सतिपट्ठान विपश्यना ध्यान भावना निर्देशन

पण्डितारामा विपश्यना ध्यान केन्द्र
म्यानमार, येगून

गतांशवाट क्रमशः.....

दुइतै जोडेर :-

अब यहाँ पनि यस्तै नै भयो । फुलेको आरम्भणमा चित्त समान रुपमा रहनको लागि ताकिदिनु पर्छ । निशाना लगाइ दिनुपर्छ । लक्षित गरिदिनु पर्छ । सुक्ने आवस्थामा पनि सुकेको आरम्भणमा चित्त समान रुपमा रहनको लागि ताक्ने स्वभाव विद्यमान हुनु आवश्यक छ । जहिले पनि ताक्ने लक्षित गर्ने स्वभाव समावेश भइरहेको हुनुपर्छ । चंक्रमण गर्ने अवस्थामा पनि खुट्टामा चित्त दृढ रुपमा राखेर उठाइरहेको र भाविता गरिरहेको चित्त समान गर्नको लागि ताकेर निशाना लगाई दिनुपर्छ । जहिले पनि प्रारम्भ, सारेको देखि अन्तसम्म पनि ठीक्क गर्नको निम्ति ताकेर भाविता गर्नुपर्छ । बिसाउने अवस्थामा पनि शुरु बिसाउने, भुँइमा छुने सम्म समानरुप दिनको लागि निशाना लगाइरहनु पर्छ । सक्रिय रुपले उत्पन्न भएका सम्पूर्ण आरम्भणहरु र चित्त समान रुपमा लक्षित गर्ने स्वभाव विद्यमान हुनु आवश्यक छ । यो वितर्क नै भयो । त्यसैले वितर्क भइरह्यो भने चित्त साँघुरिएर जाने, छर्लङ्ग नहुने, न फैलिने स्वभाव हुँदैन । चित्त फैलिएर, हलचल भई, स्वच्छ भइरहने हुन्छ । थिनमिद्ध पस्यो भने पनि र थिनमिद्धको सिधै प्रतिपक्ष भइरहेको वितर्कद्वारा हटाउनु पर्छ । चित्तलाई हौसलित गर्ने वीर्यसंग पनि मिल्ने वित्तिकै दुबै जोडी दिनेबेला यो थिनमिद्धले कहाँ सामना गर्न सक्छ र ? तत्क्षण भाग्ने भयो नै ।

नपुग र बढि (घट-बढ) नहुने गरी :-

सहि, मूल आरम्भण भइरहेको पेट फुलिरहने, सुकिरहने देखि भाविता गर्ने योगीको भाविता गर्नुपर्ने आरम्भणमा भाविता चित्त पुच्याउनको लागि उद्योग गर्नुपर्छ । थेलिदिनुपर्छ । तत्कालै थेलिदिनुपर्छ । त्यस्तो वीर्य हुनु आवश्यक छ । त्यस ढकेले, प्रयास गरिरहने वीर्य कहिले काँही कम भइरहन सक्छ । कम भइरह्यो भने आरम्भणमा चित्त पुग्न सक्दैन । कहिलेकाँही छन्द बढि भएमा पनि भाविता चित्तले आरम्भणलाई नाघेर जाने हुन्छ । आरम्भण छल्ने हुन्छ । यसले सन्तुलन नभएको स्वभाव देखाइरहेको भयो । त्यस्तै गरी ताक्ने स्वभाव, निशाना लगाउने स्वभाव नभएको देखाइरहेको छ । त्यसैले वीर्य नपुग भएमा पनि भाविता गर्नुपर्ने आरम्भणमा बेलैमा पुगिदैन । बढि भएमा पनि छलेर नाघेर जाने हुन्छ । त्यस्तो नपुग र बढि स्वभाव हटाउनको लागि, नछल्नको लागि नियमित रुपले ताकिरहनु लक्षित गरिरहनुपर्छ । निशाना लगाइरहनुपर्छ । लक्षित गरिरहनुपर्छ । त्यसरी लक्षित गरिरहनु नै वितर्क हो ।

अत्ति नै बिशेष रहेछ :-

त्यस वितर्कले लक्षित गरिरहनुपर्छ । लक्षित मात्र गरेर उद्योग गर्ने स्वभाव भएन भने आरम्भणमा चित्त पुगदैन । चित्त आरम्भणमा पुच्याउनको लागि उद्योग गरेको मात्र छ तर अपुग नपुग भइरह्यो, बढि भइरह्यो भने पनि उचित भएन । ठीक्क, समान गर्नको लागि ताक्ने, निशाना लगाउने लक्षित गर्ने स्वभाव पनि भइरहनु पर्छ । दुबै पूर्ण र समान भएमात्र उचित हुन्छ । उदाहरण

- गुच्चा खेल्ने बेलामा खानु पर्ने गुच्चालाई आफ्नो औलाको गुच्चाले खानको निमित्त उद्योग गनुपर्छ, लक्षित गर्नुपर्छ। फेरी सहि रूपमा ताक्नु पनि पर्छ। उद्योग मात्र, प्रयास मात्र गरेर ताकिएन भने हान्नु पर्ने गुच्चा भन्दा नाघेर जान सक्छ। छलेर जान सक्छ। ताकन त ताक्यो तर उद्योग प्रयास गर्ने स्वभाव रहेन भने आफुले हानेको गुच्चा हान्नुपर्ने गुच्चा सम्म पुग्दैन। आफ्नै हातमा नै परिरहन्छ। त्यसैले गुच्चा सम्म पुग्नको लागि उद्योग पनि गर्नु आवश्यक छ। ठ्याक्क लाग्नको लागि ताक्नु पनि पर्छ। ती मानसिक तत्व, शक्ति दुईटामात्र बृद्धि गरी हेर, योगीहरुमा अवश्य नै स्मृति बृद्धि भएर आउँछ। चित्त पनि शुद्ध भएर आउँछ। योगीहरुले सर्वप्रथम भेट्ने थिनमिद्ध शत्रुलाई पनि राम्रैसंग नै आक्रमण गरी, विनाश गर्नसकि स्मृति विशेष रूपले उत्पन्न भएर आउँछ। यो आताप वीर्य र वितर्क अत्तिनै आवश्यक विषय हो। यी दुई बलशक्ति जहिले पनि विद्यमान हुनुपर्छ।

कैयन योगीहरुले भाविता मात्रै गरिरहन्छन्। कण्ठफट्ट आएको पाठ दोहय्याए भै “फुल्दैछ, सुक्दैछ, फुल्दैछ, सुक्दैछ” भनी बालकले अभ्यास गरे जस्तै गरिरहन्छन्। उद्योग गरेको मात्र छ तर ताकने स्वभाव नभएकाले उचित र सही अभ्यास भएन। कहिले काही ताकेको जस्तो छ तर वीर्यबल पूर्ण छैन, पूर्ण नभएको कारणले अपुग भइरह्यो। छलिरह्यो। ठ्याक्क र सही रूपमा रहेन। त्यसैले उद्योग गर्ने वीर्य र ताकने निशाना लगाउने वितर्क यी दुई बलशक्ति योगीहरुमा सर्वप्रथम उत्पन्न भएर आएको आरम्भणलाई अटूट र निरन्तर भाविता गर्न सक्नको लागि अत्ति नै आवश्यक छ भन्ने कुरा व्यवहारिक रूपमा सम्झि राख्नुपर्छ। यी दुई बलशक्ति पूर्ण भयो भने धेरै मात्रामा पूर्ण हुनजान्छ। योगीहरुले यी दुई बलशक्ति मात्र पूर्ण रूपमा बृद्धि गरिरहनु, केहि दिन भित्रै, केहि समय केहि क्षण भित्रै समाधिबल पूर्ण भएर आई समय नबित्दै ज्ञानहरु उत्पन्न भएर आउन सक्छ। यो अत्ति विशेष विषय हो।

यसरी आताप वीर्य पनि भयो, ताकने स्वभाव पनि भयो भने “सतिमा” भनिराखे भै स्मृति बृद्धि भएर आउँछ। दृढ रूपमा भाविता गर्न सक्ने भएर आउँछ। पेट फुल्ने, सुक्ने काय रूप समूहमा उद्योग गर्ने पनि छ, निशाना

लगाउने स्वभाव पनि भयो भने फुलेको प्रक्रियालाई शुरु देखि अन्तसम्म सुनिश्चित रूपले दृढ रूपमा भाविता गर्न सक्ने भएर आउँछ। यसैलाई कायानुपस्सना सतिपट्टान भावना भनिन्छ। सुक्ने आवस्थामा पनि शुरुदेखि निरन्तर रूपमा अन्त हुने अवस्थासम्म पनि उद्योग गरी उचित रूपमा भाविता बृद्धि गरिदियो भने मानसिक बलशक्ति दुईटा पूर्ण भएर आउने वित्तिकै फुलको स्वभावलाई सुनिश्चित रूपले दृढतापूर्वक भाविता गर्न सकेकोलाई कायानुपस्सना सतिपट्टान भावना भनिन्छ। यतापत्तिबाट उद्योग गरीदिन सक्ने, उचित गरिदिन सक्ने दृढतापूर्ण स्मृति बृद्धि भएर आउने अत्ति नै उत्तम विषय हो। आरम्भणमा चित्त माथि र सतह सतहमा मात्रै छोएर गएको हैन। पानीमा ढुंगा फ्याक्ने अवस्थामा ढुंगा पानी भित्रै दुबेर गएभै हुन्छ। स्मृतिको स्वभावलक्षण स्वतः नै उत्पन्न भएर आउँछ। त्यसको कृत्य कार्य पनि प्रकट भएर आउँछ। त्यसको प्रत्युत्प्रस्थान पनि प्रकट रूपले नै उत्पन्न भएर आउँछ। यो अत्ति नै विशिष्टपूर्ण छ।

स्मृतिको लक्षण :-

स्मृतिको लक्षण, रस (कृत्य) प्रत्युत्प्रस्थानलाई ग्रन्थमा दर्शाइएको छ। “अपिलापनलक्खणा सति”। सति-भाविता गर्ने स्मृति। अपिलापन लक्खणा-पानीमा टुम्बा उट्टिएभै हल्का रूपमा सतह सतहमा नभइ, एक प्रकारले पानी माथि हल्का बस्तु उट्टिएभै सतहमा मात्र नभइ गहंगो भई तत्क्षण दुबेर जाने लक्षण पाइन्छ। टुम्बालाई पानीमा फ्यालियो भने सतहमा नै उट्टिएर पानीमै बगेर जान्छ। अलिकता पनि गहंगो हुदैन। तर ढुंगा, ईट्टाको टुक्रा पानीमा फ्याकेको खण्डमा तत्क्षण पानी भित्र तल दुबेर जान्छ।

उद्योग गर्ने आताप भन्ने वीर्य र ताकने, लक्षित गर्ने वितर्क भयो भने अटूट रूपमा भाविता गर्नुपर्ने आरम्भणलाई पूर्ण रूपमा ढाकिने गरी भाविता गर्न सकी र आरम्भणलाई भाविता गरिरहने चित्त स्वाराक्क भित्र छिरे जस्तै स्मृतिको स्वभाव लक्षण देखिन आउँछ। सुक्ने आवस्थामा पनि भाविता गरिरहेको चित्त आरम्भणमा पुग्नको लागि उद्योग गरी उचित अवस्था प्रदान गर्ने स्वभाव भयो भने सुकेर गइरहेको आरम्भणमा ईट्टा टुक्रा

पानीमा फ्याल्दा डुबेर गए जस्तै भएर जान्छ । यसरी स्मृतिको स्वभाव लक्षण देखिन आउँछ ।

- आरमण उत्पन्न हुने वित्तिकै भित्रै सम्म दुबेर जाने हुन्छ ।
- फुलेको स्वभाव उत्पन्न हुने वित्तिकै भित्रै सम्म दुबेर जाने हुन्छ ।
- सुकेको उत्पन्न हुने वित्तिकै भित्रै सम्म दुबेर जाने हुन्छ ।
- उठाइरहेको उत्पन्न हुने वित्तिकै भित्रै सम्म दुबेर जाने हुन्छ ।
- सारिरहेको उत्पन्न हुने वित्तिकै भित्रै सम्म दुबेर जाने हुन्छ ।
- विसाएको उत्पन्न हुने वित्तिकै भित्रै सम्म दुबेर जाने हुन्छ ।
- उठिरहेको उत्पन्न हुने वित्तिकै भित्रै सम्म दुबेर जाने हुन्छ ।
- घुमिरहेको उत्पन्न हुने वित्तिकै भित्रै सम्म दुबेर जाने हुन्छ ।

उत्पत्ति सम्पूर्ण आरमणमा उद्योग गरी उचित अवस्था सृजना गरेको कारण दृढतापूर्वक भाविता गर्न सक्ने स्मृति भाविता गर्नुपर्ने आरमणमा ईष्टा टुका पानीमा फ्याक्दा सुतुकक डुबेर भित्र छिर्ने जस्तै डुबेर भित्र छिर्न सक्छ । यो स्मृतिको स्वभाव लक्षणहरु प्रकट भएर आएको हो ।

स्मृतिको रस वा कृत्य :-

उद्योग अभ्यास पनि निरन्तर भइरह्यो, अटूट रूपमा भाविता गर्न सक्नेको निमित्त आरमणमा चित्त पुऱ्याउन प्रयास गरिरहने स्वभाव पनि भयो, सीघ्र रूपमा प्रयास गर्ने स्वभाव पनि भयो, ताक्ने स्वभाव पनि भयो, उचित अवस्था पनि प्राप्त भयो भने उत्पत्ति सम्पूर्ण आरमणलाई फुले जम्मै, सुक्ने जम्मै, आरमणलाई नछुत्याईकन, खाली वा रिक्तो अवस्था नभएको भन्ने अभिप्राय निस्कन्छ । हरेक पल्ट फुलेका र सुकेका आरमणहरुलाई नछुताईकन अटूट निरन्तररूपमा भाविता गरिरहेको भनेको स्मृतिको सामर्थ्यता देखिन आएको हो । त्यसलाई “असम्मोसरस” भनिन्छ । “सम्मोस” भनेको बिलाएर पढाउने, छुटाएर पढाउने, खाली वा रिक्तो बनाउने । असम्मोस, भनेको त्यसको विपरीत नहराउने नछुटाउने, खाली वा रिक्तो अवस्था नबनाउने

हो । हरेक भेटिएका र उत्पन्न भएका आरमणलाई कुनै पनि छुट्टिएन । यसैलाई स्मृतिको कृत्य, कार्य भनिन्छ । रस भनेर पनि भनिन्छ ।

“उत्पत्ति-विनाश विसर्जन दिएन” । उत्पत्ति विनाश भइरहे सम्म चित्तलाई विसर्जन नदिनेको निमित्त त्यस स्मृतिले कार्य गरिदिन्छ । कति राम्रो र उत्तम विषय ! उत्पत्ति र विनाश कुनै पनि विसर्जन भने उत्पन्न भएर आएको आरमण र भाविता गरिरहने चित्तको सामुने सामुने भइरहेको आकार प्रकार प्रष्ट, प्रकट भइरहेको छ ।

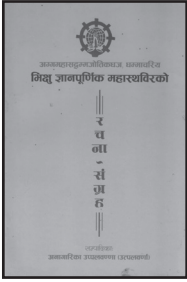
स्मृतिको पच्चुपट्टान (प्रत्युत्प्रस्थान)

फुलिरहेको आरमण तिर भाविता गरिरहेको चित्त फर्किरह्यो, उचित भइरहेको भन्ने अभिप्राय समावेश पाइन्छ । त्यस पच्चुपट्टान स्वत नै प्रकट भएर आइरहेको छ । त्यसलाई “विसयाभिमुखभावपच्चुपट्टान” भनिन्छ । विसय-आरमणतिर, अभिमुख-अभिमुखी भइरहेको वा सिधै सामुने सामुने भइरहेको, उठा फुलेर आउने वित्तिकै यता भाविता गरिरहेको चित्त समान रूपमा रहेको उन्मुख, अभिमुख भइरहेको, सामुने सामुने भइरहेको छ । सामुने सामुने भनेको “सिधा” भन्ने अभिप्राय हुन्छ । सिधा हुनुपर्छ । सुकेको आरमण उत्पन्न हुन वित्तिकै भाविता गरिरहने चित्तसंग सामुने सामुने भइ सिधा भएर जानुपर्छ ।

जहिले पनि सामुने सामुने सिधा भइरहेको भनेको, नयाँनयाँ ताजा ताजा उत्पत्तित आरमण, नौलो नौलो उत्पत्तित आरमणमा चित्त सामुने सामुने भइरह्यो, उन्मुख भइरह्यो, उचित भइरह्यो भन्ने अभिप्राय हो । यस किसिमको प्रत्युत्प्रस्थान उत्पन्न वृद्धि भएर आउँछ ।

योगीले “ओहो ! यो भाविता गरिरहने चित्त आरमण संग समान भइरह्यो, ठ्याक्क ठ्याक्क भइरह्यो” भनी यसरी प्रकट रूपले जानीबुझी थाहा पाएर आउँछ । यो स्मृतिको “पच्चुपट्टान” देखिन आएको हो । अत्ति नै विशिष्टको रहेछ । “आरमणमा उन्मुख भइ प्रकट भएर आएका । आरमणमा उन्मुख भई प्रकट भएर आएको भनेको समान रूपमा प्रकट भएर आएको ठ्याक्क ठ्याक्क भई प्रकट भएर आएको । यो स्मृतिको पच्चुपट्टान हो ।

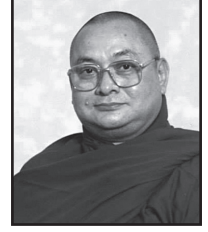
बाँकी अर्को अंकमा....

अहिंसा

डा. भिक्षु ज्ञानपूर्णिक महास्थविर

अगमहापण्डित, अगमहासद्वम्मजोतिकधज, धम्माचरिय

अहिंसा दुइ शब्द जोडेर बनेको शब्द हो । अ+हिंसा । “अ” प्रतिषेध अर्थवाची हो ‘न’ जस्तै; न हिंसा अहिंसा । हिंसामा हिंस धातु ‘अ’ प्रत्येय जोडिएको छ । हिंस धातुको अर्थ पालि व्याकरण अनुसार हिंसा गर्ने अर्थमा व्यक्त छ ।

हिंसा भन्नाले पौरुषवचनद्वारा अरूलाई पीडा दिनु, दण्डादिद्वारा मार्नु पिट्नु, चोट पुऱ्याउनु, शारीरिक मानसिक यातना दिनु, सास्ति गर्नु, हानी नोक्सानी पुऱ्याउनु, हत्या गर्नु आदि जम्मै यसै भित्र समावेश भएका हुन्छन् । रगत चुसेर दुःखाइदिनु पनि हिंसा नै कहलाइन्छ । नाश गर्नु विनाश पारिदिनु पनि हिंसा नै हो । हात गोडा दण्डी आदि प्रयोग गरी हिकार्नु, हान्नु लात् मार्नु लछ्छापछ्छाड पार्नु, सिंगले हान्नु, गला घोट्नु, बन्दूक आदिले दाग्नु, बलात्कार गर्नु, जबर्जस्त र अन्यायपूर्वक बल प्रयोग गर्नु, आतंकित पार्नु, हमला गर्नु, खुकुरी आदिले काट्नु टाउको आदि छिनाउनु, बलि चढाउनु यी सबै नै हिंसा हुन् ।

आफूलाई पनि अरूलाई पनि कष्ट पुऱ्याउनु, दुःख दिनु हिंसाको स्वभाव हो । हिंसा भइरहेको बेलामा पनि भइसकेको बेलामा पनि यसले हानी पुऱ्याइराखेकै हुन्छ ।

यी अमानवीय व्यवहार र क्रियाकलापलाई त्यागी जब मानिस दण्डविधान शस्त्रअस्त्र विधानबाट अलगिएको हुन्छ, मारकाट घात प्रत्याघातमा संलग्न हुँदैन, त्यसलाई अहिंसाको संज्ञा दिन सकिन्छ । “न हिंसतीति अहिंसा” “न हिंसयति एतायाति अहिंसा” अथवा “न हिंसनं अहिंसा” भन्ने विग्रह अनुसार जसले शरीर, वचन र मनले हिंसा गर्दैन, जसमा हिंसा गराइने कारण चेतना छैन अथवा जसमा हिंसा विमरण स्वभाव मात्र छ, त्यो व्यक्ति नै साँच्चिको अहिंसक भन्न सुहाउँछ, उसको चेतना र स्वभावमा अहिंसा पलाएको छ भन्न मिल्छ ।

अहिंसा गुणात्मक अथवा भावात्मक शब्द हो । यो अन्तस्करणमा पलाउने र प्रस्फुटित हुने सदगुणपूर्ण

शुद्धचरित्र हो । यसको विकासको लागि हामीले भित्री हृदयदेखि नै सच्चरित्रताको अभ्यास गर्नुपर्दछ । आफू नो मनलाई दिगो र दरिलो पार्न दीर्घकालीन अभ्यास चाहिन्छ ।

रीस, राग, ईर्ष्या, क्रोध, द्वेष, आक्रोश, बदलाको भावना, मान, अभिमान, आघात, कुण्ठा, म्रक्ष, शठता आदि यी मानसिक दुर्गुण र दुर्बलतालाई हटाई, पन्छाई, क्षान्ति, दया, क्षमा, धैर्य, वीर्य, मैत्री, करुणा, परोपकारिता, सदभावना, सहिष्णुता, आत्मियता, भातृत्व, बन्धुत्व, अपनत्व, त्याग, उदारता, सहनशीलता आदि मानसिक सदगुणहरु र दृढ सन्तुलित मानसिक सक्षमतालाई सतत सचेत गराई त्यस दिशातिर निगरानी राखी उत्पादन गराउनुको साथै त्यसमा अभ्यस्त भएर पनि रहनु अति आवश्यक हुन्छ ।

यदि त्यस किसिमको मानसिकतालाई सबल पारेर सक्षम तुल्याइराखेको छैन भने कारण न जुधेसम्म त आफू अति नै क्षमाशील, दयावान्, मैत्रीपूर्ण धैर्यधारी, प्रतिक्रिया रहित, सीदा साधा, सहनशील ठानिराखिने भएतापनि जब त्यस्तै कारण र घटनासित सामना गर्नुपर्ने हुन्छ, तब आफू पराजित भएर पनि आखिरमा बाध्यतावश हिंसाको क्षेत्रतिर ढकेलिन पुगिन्छ र चाहि न चाहिकन पनि आतंक र बर्बरतालाई अपनाउनुपर्ने स्थित आइपर्दछ । “यस्तो स्थितिमा मैले के नै गर्न सक्छु र ! यसतै परिस्थितिको सृजना भइहाल्यो क्यारे !” भनेर गुनासो पोख्नु र बहाना पार्नु बाहेक अर्को केही उपाय गर्ने बाटो सुल्भदैन । कमजोर मानसिकता र अनभ्यस्त सच्चरित्रताको परिचय नै यही हो ।

त्यसैले मानव मात्रले यदि अहिंसालाई साकार तुल्याएर कार्यान्वयन गरी कार्यक्षेत्रतिर अगाडि बढ्ने हो भने २५०० वर्ष भन्दा अघि भगवान् बुद्धद्वारा अभिव्यक्त यी निम्न कुराहरुलाई हरहमेशा चिन्तन मनन र अभ्यास गरिराख्नु नितान्त आवश्यक देखिन्छ ।

“हामी वैरीहरूको माभ्रमा अवैरी भई अत्यन्त सुखपूर्वक बाँचिरहने छौं । वैरभावयुक्त मनुष्यहरू प्रति अवैरभाव जगाई हामी विहार गर्ने छौं ।”

“हामी राग द्वेषादिले आतुर भइराखेका व्यक्तिहरू बीच आतुरता रहित भई अत्यन्त सुखपूर्वक बाँचिरहने छौं । आतुरभावयुक्त व्यक्तिहरू प्रति अनातुरभाव जगाई हामी विहार गर्ने छौं ।”

“हामी ईर्ष्याभिभूत व्यक्ति मध्यमा ईर्ष्या रहित भइ अत्यन्त सुखपूर्वक बाँचिरहने छौं । ईर्ष्याभावयुक्त व्यक्तिहरू प्रति ईर्ष्या विहीनभाव जगाई हामी विहार गर्ने छौं ।”

“जबसम्म कसैले प्राणीहिंसा गर्दछ, तबसम्म त्यो व्यक्ति आर्य (श्रेष्ठ, पवित्र, उत्तम व्यक्ति) कहलाईदैन । सबै प्राणीहरू प्रतिको अहिंसा नै “आर्य” भनाउन सक्ने गुण हो ।”

“सुखापेक्षी सुखकामी सत्वहरूले आ-आफ्नो सुखको गवेषणगरी यदि दण्डद्वारा हिंसा गर्दछ भने ती सत्वहरूले पछि सुख पाउने छैनन् ।”

“सुखापेक्षी सुखकामी सत्वहरूले आ-आफ्नो सुखको खोजिनीति गरी यदि दण्डाद्वारा हिंसा गर्दैन भने त्यस्ता सत्वहरूले पछि सुख पाउने छन् ।”

“यो संसारमा साराका सारा प्राणीहरू दण्डदेखि तर्सिन्छन्; मृत्युदेखि भयभीत हुन्छन् । तसर्थ आफैले आफैलाई उदाहरणको रूपमा अगाडि राखी कसैको हत्या पनि नगर, घात पनि नगर ।”

“यो धरतीमा साराका सारा प्राणीहरूलाई आ-आफ्नो जीवन प्यारो लाग्छ । तसर्थ आफैले आफूलाई साक्षी राखी कसैको पनि हत्या नगर, घात पनि नगर ।”

यी माथि उल्लेखित बृद्धवचनहरूलाई जान्न बुझ्न सम्भन्न आफैलाई अगाडि साक्षीको रूपमा प्रस्तुत नगरिकन सम्भव छैन । जबसम्म अरूको दुःखदर्द मर्कापीडालाई आफैले प्रत्यक्ष अनुभव गरेको हुँदैन, तबसम्म अर्काको घाउ कति कष्टदायी छ भन्ने कुरा ख्यालै हुँदैन । गाई गोरूको घाउ कौवाले थाहा नपाउने जस्तै ।

अर्काको घाउ र दुःखदर्दलाई त त्यसै त्यसै हावा मै उडाइदिन्छन् मानिस भनाउँदाहरूले । आफूलाई सियोले घोचेकोलाई असह्य सम्भन्ने व्यक्तिहरूले अरूलाई खुकुरीले हान्नुलाई खेलवाड र हाँसीखेली सम्भन्छन् यी मानिस भनाउँदाहरूले । आफ्नो सानो तिनो समस्यालाई भने

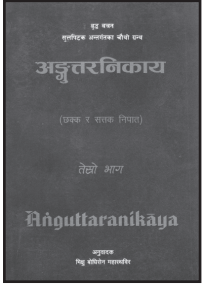
तीनको ताड सम्भन्ने अरूको मरणान्तक पीडा र वेदनालाई भने नगण्य ठान्ने बानि छन् यो संसारमा । किनभने आ-आफ्नो स्वार्थले उनीहरूलाई अन्धो तुल्याइराखेको हुन्छ । भुक्ताभोगीले मात्र त्यसको मर्म बुझ्न सक्छ ।

त्यसैले भगवान् बुद्धले आफूलाई नै साक्षी स्वरूप अगाडि प्रस्तुत गर्नुपर्ने कुरा व्यक्त गर्नु भएको हो । यो कतिको महत्वपूर्ण कुरो हो, सबैले बुझिदिनु पर्‍यो । जसले यसलाई बुझ्छ, महशुस गर्छ, त्यसैले हिंसाको वास्तविकता र अहिंसाको सत्यतालाई थाम्म सक्ने हुन्छ । त्यसैबाट अहिंसाको महत्वबोध हुन जान्छ । आजभोलि नाउँमा मात्र “अहिंसा परमो धर्मः” भइराखेको छ । तर वास्तविकता भने अर्कै भइराखेको पाइन्छ । यो सुल्टोको उल्टो स्वभावलाई यसरी धरतीका मानिस भनाउँदाहरूले कहिले सच्याउने हो ? कसलाई के थाहा !

आजको यो विश्वमा जुन किसिमको हिंसा, आतंक, बर्बरता र क्रूरताले आकाश छुन गइरहेको छ, त्यसलाई नियालेर हेर्ने हो भने आशा पलाउनुको सट्टामा निराशा पछ्याउनुपर्ला जस्तो छ । कारण ज-जसले यो धरतीमा अहिंसाको पाठ पढाउन र प्रतिष्ठा बढाउन खोजेका छन्, सत्यलाई अंलाग्न लागेका छन्, ती जम्मैलाई हिंसाले धरासायी पारिदिएका कुरा हाम्रो सामू इतिहास साक्षी छ । अहिंसाको सन्देश प्रचारक शिक्षा प्रदायक भगवान् बुद्धलाई अपवादको रूपमा राखी अन्य अहिंसाका पूजारी परमोपासकहरू हिंसाका शिकार भएको कुरा उनीहरूको रगतले सिञ्चित भई दाग परेको यो धरती अहिलेसम्म पनि साक्षीको रूपमा मौन धारण गरी विद्यमान छैदछ । यो हो यो संसारको वास्तविक र सही अनुहार । यो अनुहार फेर्नसक्ने को हुनसक्ला यो ब्रह्माण्डमा ? व्यक्तिको रूपमा त फेला पार्नसक्ने स्थिति छैन । हिंस्रक मनोवृत्तिलाई पुरै परिवर्तन नगरिकन यो सम्भव हुँदैन । यसको लागि उपाय के छ ? साधन के हो ? माध्यम कहाँ छ ?

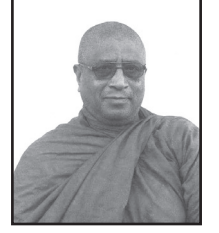
आफै आफैमा न खोजिकन फेला पर्दैन । त्यसैले पनि भगवान् बुद्धको मार्गप्रदर्शन अति महत्वपूर्ण र प्रभावकारी रहेको छ – “आफैले आफूलाई साक्षी राख्नु, उदाहरण अथवा नमूनाको रूपमा आफैलाई सर्वप्रथम अगाडि उभ्याउनु प्रस्तुत गर्नु ।”

“अहिंसा परमो धर्म” : यथार्थतामा बदल्न सक्नु !
“भवतु सब्ब मंगलम्” सबै सबैको मंगल होस्, कल्याण होस् । ♦

अङ्गुत्तरनिकाय

भिक्षु बोधिसेन महास्थविर
अनुवादक

(७) २. यमकवग्गो

१. अविज्जासुत्तं

६१ . “पहिला, भिक्षुहो ! अविद्याको अग्रभाग थियो भनी स्पष्ट थाहा भएन— ‘यो भन्दा पहिले अविद्या थिएन, अतः पछि पनि थाहा हुने छैन । भिक्षुहो ! यसलाई यसरी भन्नुपर्छ तर यो थाहा पाउन सकिन्छ— ‘यस हेतुद्वारा अविद्या हुन्छ ।’

“भिक्षुहो ! मैले अविद्याको पनि आहार (हेतु) छ, बिना आहारको होइन भनी भन्दछु । अविद्याको आहार के हो ? यसको उत्तर ‘पञ्च नीवरण’ हुन् । भिक्षुहो ! मैले पञ्च नीवरणको पनि आहार छ, बिना आहारको होइन भनी भन्दछु । पञ्च नीवरणको आहार के हो ? यसको उत्तर ‘तीन प्रकारका दुश्चरित्र’ हुन् । भिक्षुहो ! मैले तीन प्रकारका दुश्चरित्रको पनि आहार छ, बिना आहारको होइन भनी भन्दछु । तीन प्रकारका दुश्चरित्रको आहार के हो ? यसको उत्तर ‘इन्द्रिय असंयमित’ हुन् । भिक्षुहो ! मैले ‘इन्द्रिय असंयमको पनि आहार छ, बिना आहारको होइन भनी भन्दछु । इन्द्रिय असंयमको आहार के हो ? यसको उत्तर ‘स्मृति सम्प्रजन्यले हीन’ हुन् । भिक्षुहो ! मैले स्मृति असम्प्रजन्यको पनि आहार छ, बिना आहारको होइन भनी भन्दछु । स्मृति असम्प्रजन्यको आहार के हो ? यसको उत्तर ‘मनमा बेठिक विचार’ हो । भिक्षुहो ! मैले मनमा बेठिक विचारको पनि आहार छ, बिना आहारको होइन भनी भन्दछु । मनमा बेठिक विचारको आहार के हो ? यसको उत्तर ‘अश्रद्धा’ हो । भिक्षुहो ! मैले अश्रद्धाको पनि आहार छ, बिना आहारको होइन भनी भन्दछु । अश्रद्धाको आहार के हो ? यसको उत्तर ‘असद्धर्म सुन्नु’ हो । भिक्षुहो ! मैले असद्धर्म सुन्नुको पनि आहार छ, बिना आहारको होइन भनी भन्दछु । असद्धर्म सुन्नुको आहार के हो ? यसको उत्तर ‘असत्पुरुषको सङ्गत’ हो ।

“भिक्षुहो ! यसरी असत्पुरुषको सङ्गतले गर्दा असद्धर्म

सुन्नमा परिपूरक हुन्छ, असद्धर्म सुन्न परिपूरक हुँदा अश्रद्धा परिपूरक हुन्छ, अश्रद्धा परिपूरक हुँदा मनमा बेठिक विचार परिपूरक हुन्छ, मनमा बेठिक विचार परिपूरक हुँदा स्मृति असम्प्रजन्यता परिपूरक हुन्छ, स्मृति असम्प्रजन्यता परिपूरक हुँदा इन्द्रिय असंयमित हुन परिपूरक हुन्छ, इन्द्रिय असंयममा परिपूरक हुँदा तीन प्रकारका दुश्चरित्र परिपूरक हुन्छ, तीनप्रकारका दुश्चरित्र परिपूरक हुँदा पञ्च नीवरण परिपूरक हुन्छ, पञ्च नीवरण परिपूरक हुँदा अविद्या परिपूरक हुन्छ । यसरी नै यो अविद्याको आहार हुन्छ अनि यसप्रकारले नै परिपूर्ण हुन्छ ।

“जस्तै कि, भिक्षुहो ! पहाड माथि ठूलो पानी पयो भने त्यो पानी जहाँ भिरालो हुन्छ त्यतै बग्दै गुफा भर्छ, खाल्दाखुल्दी भर्छ, खाल्दाखुल्दी भरेपछि स-साना तलाउ भर्छ, स-साना तलाउ भरेपछि ठूलूला तलाउ भर्छ, ठूलूला तलाउ भरेपछि साना नदी भर्छ, साना नदी भरेपछि महानदी भर्छ अनि महानदी भरेपछि सागर भर्छ । यसरी नै सागर महासमुद्रको आहार हुन्छ । यसरी नै परिपूर्ण हुन्छ ।

“यसरी नै, भिक्षुहो ! असत्पुरुषको सङ्गतले गर्दा असद्धर्म सुन्नमा परिपूरक हुन्छ, असद्धर्म सुन्न परिपूरक हुँदा अश्रद्धा परिपूरक हुन्छ, अश्रद्धा परिपूरक हुँदा मनमा बेठिक विचारको परिपूरक हुन्छ, मनमा बेठिक विचारको परिपूरक हुँदा स्मृति असम्प्रजन्यताको परिपूरक हुन्छ, स्मृति असम्प्रजन्यताको परिपूरक हुँदा इन्द्रिय असंयममा परिपूरक हुन्छ, इन्द्रिय असंयममा परिपूरक हुँदा तीन प्रकारका दुश्चरित्र परिपूरक हुन्छ, तीन प्रकारका दुश्चरित्र परिपूरक हुँदा पञ्च नीवरण परिपूरक हुन्छ, पञ्च नीवरण परिपूरक हुँदा अविद्या परिपूरक हुन्छ । यसरी नै अविद्याको आहार हुन्छ अनि यसरी नै परिपूर्ण हुन्छ ।

“भिक्षुहो ! मैले विद्या-विमुक्तिको पनि आहार छ, बिना आहारको होइन भनी भन्दछु । विद्या-विमुक्तिको आहार के हो ? यसको उत्तर ‘सप्तबोध्यङ्ग’ हुन् । भिक्षुहो !

मैले सप्तबोध्यङ्गको पनि आहार छ, बिना आहारको होइन भनी भन्दछु । सप्तबोध्यङ्गको आहार के हो ? यसको उत्तर 'चार स्मृतिप्रस्थान' हुन् । भिक्षुहो ! मैले चारस्मृतिप्रस्थानको पनि आहार छ, बिना आहारको होइन भनी भन्दछु । चार स्मृतिप्रस्थानको आहार के हो ? यसको उत्तर 'तीनप्रकारका सुचरित्र' हुन् । भिक्षुहो ! मैले 'तीनप्रकारका सुचरित्रको आहार छ, बिना आहारको होइन भनी भन्दछु । तीनप्रकारका सुचरित्रको आहार के हो ? यसको उत्तर 'इन्द्रिय संयम' हो । भिक्षुहो ! मैले इन्द्रिय संयमको पनि आहार छ, बिना आहारको होइन भनी भन्दछु । इन्द्रिय संयमको आहार के हो ? यसको उत्तर 'स्मृतिसम्प्रजन्य' हो । भिक्षुहो ! मैले स्मृतिसम्प्रजन्यको पनि आहार छ, बिना आहारको होइन भनी भन्दछु । स्मृतिसम्प्रजन्यको आहार के हो ? यसको उत्तर 'मनमा सही विचार' हो । भिक्षुहो ! मैले मनमा सही विचारको पनि आहार छ, बिना आहारको होइन भनी भन्दछु । मनमा सही विचारको आहार के हो ? यसको उत्तर 'श्रद्धा' हो । भिक्षुहो ! मैले श्रद्धाको पनि आहार छ, बिना आहारको होइन भनी भन्दछु । श्रद्धाको आहार के हो ? यसको उत्तर 'सद्धर्मको श्रवण' हो । सद्धर्मको श्रवणको पनि आहार छ, बिना आहारको होइन भनी भन्दछु । सद्धर्म श्रावणको आहार के हो ? यसको उत्तर 'सत्पुरुषको सङ्गत' हो ।

"यसरी नै, भिक्षुहो ! सत्पुरुषको सङ्गत गर्दा सद्धर्म श्रवण गर्नमा परिपूरक हुन्छ । सद्धर्म श्रवण गर्नमा परिपूरक हुँदा श्रद्धा परिपूरक हुन्छ । श्रद्धाको परिपूरक हुँदा मनमा सही विचारको परिपूरक हुन्छ । मनमा सही विचारको परिपूरक हुँदा स्मृति-सम्प्रजन्य परिपूरक हुन्छ । स्मृति-सम्प्रजन्यको परिपूरक हुँदा इन्द्रिय संयमको परिपूरक हुन्छ । इन्द्रिय संयमको परिपूरक हुँदा तीनप्रकारका सुचरित्र परिपूरक हुन्छ । तीनप्रकारका सुचरित्रको परिपूरक हुँदा चारप्रकारका स्मृतिप्रस्थान परिपूरक हुन्छ । चारप्रकारका स्मृतिप्रस्थानको परिपूरक हुँदा सप्तबोध्यङ्ग परिपूरक हुन्छ । सप्तबोध्यङ्गको परिपूरक हुँदा विद्याविमुक्तिको परिपूरक हुन्छ । यसरी नै यो विद्या विमुक्तिको आहार हुन्छ अनि यसरी नै परिपूर्ण हुन्छ ।"

सप्तबोध्यङ्गको परिपूरक हुन्छ । सप्तबोध्यङ्गको परिपूरक हुँदा विद्याविमुक्तिको परिपूरक हुन्छ । यसरी नै यो विद्या विमुक्तिको आहार हुन्छ अनि यसरी नै परिपूर्ण हुन्छ ।

"जस्तै कि, भिक्षुहो ! पहाड माथि ठूलो पानी पयो भने त्यो पानी जहाँ भिरालो हुन्छ त्यतै बग्दै गुफा भर्छ, खाल्दाखुल्दी भर्छ, खाल्दाखुल्दी भरेपछि स-साना तलाउ भर्छ, ससाना तलाउ भरेपछि ठूलूला तलाउ भर्छ, ठूलूला तलाउ भरेपछि साना नदी भर्छ, साना नदी भरेपछि महा(नदी भर्छ, महानदी भरेपछि सागर भर्छ । यसरी नै सागर महासमुद्रको आहार हुन्छ अनि यसरी नै परिपूर्ण हुन्छ ।

"यसरी नै, भिक्षुहो ! सत्पुरुषको सङ्गत गर्दा सद्धर्म श्रवण गर्नमा परिपूरक हुन्छ । सद्धर्म श्रवण गर्नमा परिपूरक हुँदा श्रद्धाको परिपूरक हुन्छ । श्रद्धाको परिपूरक हुँदा मनमा सही विचारको परिपूरक हुन्छ । मनमा सही विचारको परिपूरक हुँदा स्मृति सम्प्रजन्य परिपूरक हुन्छ । स्मृति सम्प्रजन्यको परिपूरक हुँदा इन्द्रिय संयमको परिपूरक हुन्छ । इन्द्रिय संयमको परिपूरक हुँदा तीनप्रकारका सुचरित्र परिपूरक हुन्छ । तीनप्रकारका सुचरित्रको परिपूरक हुँदा चारप्रकारका स्मृतिप्रस्थानको परिपूरक हुन्छ । चारप्रकारका स्मृतिप्रस्थानको परिपूरक हुँदा सप्तबोध्यङ्ग परिपूरक हुन्छ । सप्तबोध्यङ्गको परिपूरक हुँदा विद्याविमुक्तिको परिपूरक हुन्छ । यसरी नै यो विद्या विमुक्तिको आहार हुन्छ अनि यसरी नै परिपूर्ण हुन्छ ।"

नियात्रा - वर्दिया - सुखेत भ्रमण २०७५

विशेष आकर्षण:

१) ठाकुरद्वार हाती सफारी

३) कोठियाघाट पुल

५) सुखेत-कोत्रे विहार

७) देउकी बजै मन्दिर

मिति : २०७५ कार्तिक ३० गते शुक्रवार

बस छुटने स्थान र समय:

काठमाण्डौ महल अगाडी, दिउसो ३ बजे

शुल्क रु. ४०००/- (गाडी भाडा मात्र)

नाम दर्ता गर्ने मिति : २०७५ असोज १५ गते

सिट सिमित छ । आजै सम्पर्क गर्नुहोस

२) डल्ला होमस्टे

४) रम्भापुर होमस्टे

६) वुलवुले ताल

८) कर्णाली पूल

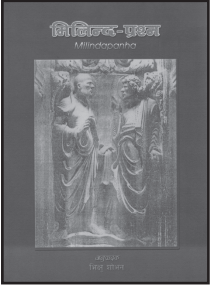
९) जीप सफारी

विस्तृत जानकारीको लागि

नियात्रा सहकारी

८२२००८८/८८५१०२८३८३८

यात्रा व्यवस्थापन : फन्की बुद्ध टुस एण्ड ट्राभल्स, कलंकी मो.नं. ९८५१००३६६३

मिलिन्द-प्रश्न

भिक्षु शोभन

अनुवादक

२. सर्वज्ञभाव विषयमा प्रश्न

२०. “भन्ते नागसेन ! के बुद्ध सर्वज्ञ हुनुहुन्थ्यो ?”
“हो महाराज ! बुद्ध सर्वज्ञ हुनुहुन्थ्यो । तर यसको अर्थ यो होइन कि उहाँ प्रतिक्षण प्रत्येक तवरले संसारका सबै कुराहरु बुझ्ने गर्नुहुन्थ्यो । उहाँको सर्वज्ञता यसैमा थियो कि ध्यान गरेर उहाँ जुनसुकै गतिविधि बुझ्नसक्नुहुन्थ्यो ।”
“भन्ते ! यदि भगवान् ध्यानमा अनुसन्धान गरेर नै कुनै गतिविधि बुझ्नसक्नुहुन्थ्यो भने, उहाँ सर्वज्ञ हुनु भएन ?” महाराज ! सय गाडा, आधा चूल, सात अर्मर्ण र दुई तुम्बा^१ धानहरुको नाप संख्या कति हो ? त्यसलाई क्षणभरकै समयमा ध्यान गरेर भन्न सक्नु हुने थियो ।”

२१. सात प्रकार चित्त

“महाराज ! सात प्रकारका चित्तहरु हुन्छन् :-

(१) संक्लेश चित्त

जो रागयुक्त, द्वेषयुक्त, मोहयुक्त क्लेशहरुले युक्त छ तथा जसले शरीर, शील, चित्त र प्रज्ञाको भावना गरेको छैन - उनीहरुको चित्त भारी, मोटो र मन्द हुन्छ । “त्यसो किन ?” “चित्त अभावित हुने हुनाले (ध्यान नगर्नाले) ।”
“महाराज ! जस्तो कि फ़ैलिएर पसारिएका बाँसको भ्रु (डीवाट घना शाखाहरु एक अर्कोसँग अल्फ्फेर रहेकाले केहीलाई काटेर भिक्नु बडो गाह्रो र विस्तार हुन्छ ।”
“त्यो किन ?” “शाखाहरु एक अर्कोमा अल्फ्फेर रहनाले ।”
“महाराज ! यसरी नै जो रागयुक्त उनीहरुको चित्त भारी, मोटो र मन्द हुन्छ ।” “त्यो किन ? क्लेशमा अल्फ्फेर फ़सेको हुनाले । यही यी सात प्रकारका चित्तहरुमा पहिलो हो ।”

(२) स्रोतापन्न चित्त

“दोस्रो प्रकारको चित्त पहिलेको चित्तभन्दा पृथक् छ ।”

“महाराज ! जो स्रोतापन्न भएका छन्, जो गलत १ नाप्ने साधन

बाटोतिर जानसक्दैन, जसले सत्य सिद्धान्तलाई बुझिसकेका छन् र बुद्धको धर्मलाई बुझेका हुन्छन् उनीहरुको चित्त तीन भ्रममूलक विषयहरुमा हलुको र तेज हुन्छ । तैपनि माथिको भूमि (आर्यमार्ग) मा भारी, मोटो र मन्द हुन्छ ।”
“त्यसो किन ?” “ती तीन विषयहरुमा चित्तको शुद्ध हुनाले र बाँकी क्लेशहरु कायम रहनाले ।” “महाराज ! जसरी कुनै बाँसको फ़ाडीलाई तीन आँख्लासम्म सफा गरियो तर माथिका शाखाहरुलाई आपसमा अडकनाले अल्फ्फिएको छाडियो भने त्यसबाट तीन आँख्लासम्म तान्न सजिलो हुन्छ, तर त्योभन्दा माथि फेरि अल्फ्फिएर रहेको हुन्छ ।” “त्यसो किन ?” “किनभने तलतिर काटेर सफा गरियो र माथि भने घना नै छोडियो ।” “महाराज ! यसरी नै जो स्रोतापन्न भइसकेका छन् उनीहरुको तीन भ्रममूलक विषयहरुमा हलुको र तेज हुन्छ, तैपनि माथिको कुराहरुमा भारी, मोटो र मन्द हुन्छ । किन कि ती तीनै भ्रमहरु मेटिई बाँकी क्लेशहरु कायमै रहनाले । यो दोस्रो प्रकारको चित्त हो ।”

(३) सकृदागामीको चित्त

“तेस्रो प्रकारको चित्त यी दुइटैभन्दा पृथक् छ ।”

महाराज ! जो सकृदागामी भइसकेका छन् र जसमा राग, द्वेष र मोह नाममात्रका रहेका छन्, उनका चित्त पाँच ठाउहरुमा हलुका र तेज हुन्छ । तैपनि अरु माथिका कुराहरुमा भारी र मन्द नै रहन्छ । किनकि ती पाँच अरु ठाउहरुमा चित्त परिशुद्ध भई सकेपछि माथिका क्लेशहरु कायम रहनाले ।” “महाराज ! जसरी कुनै बाँसको फ़ाडीलाई पाँच आँख्लासम्म सफा गरेर माथिका शाखाहरुलाई एक आपसमा अल्फ्फिएको अवस्थामा छोडिदिदा त्यसबाट केही काटेर पाँच आँख्लासम्म सजिलै उखाल्न सकिन्छ तर माथि गएर अल्फ्फन्छ । किनकि तलतिर सफा गरे पनि माथि घना छाडनाले ।” “महाराज ! यसरी नै जो सकृदागामी भइसकेका छन् उनीहरुको चित्त पाँच ठाउहरुमा हलुका र तेज हुन्छ, तैपनि माथिका कुरामा

भने भारी र मन्द हुन्छ । यो तेस्रो प्रकारको चित्त हो ।”

(४) अनागामीको चित्त

“चौथो प्रकारको चित्त यी तीनवटैभन्दा पृथक् छ ।”

“महाराज जो अनागामी भइसकेका छन् र जसको मुन्तिरका पाँच बन्धन काटिएका छन्, उनीहरूको चित्त दस ठाउँहरूमा हलुका र तेज हुन्छ तर त्यो भन्दा मास्तिरका भूमिमा भने भार र मन्द हुन्छ ।” “त्यसो किन ?” “ती दस ठाउँहरूमा चित्त परिशुद्ध भएको हुनाले, र बाँकी क्लेशहरू (चित्तका मयल) कायम रहनाले ।” “महाराज ! जसरी कुनै बाँसको फाडीलाई दस आँख्लासम्म सफा गरेर।” “महाराज ! यसरी नै जो अनागामी भइसकेका छन् उनीहरूको चित्त दस ठाउँहरूमा हलुका र तेज हुन्छ, तर माथिका भूमिहरूमा भारी र मन्द हुन्छ ।” “त्यसो किन ?” “दस ठाउँहरूमा चित्त परिशुद्ध भई बाँकी क्लेशहरू कायमै रहनाले । यही चौथो प्रकारको चित्त हो ।”

(५) अर्हतको चित्त

“पाँचौं प्रकारको चित्त यी चारैवटाभन्दा पृथक् नै छ ।”

“महाराज ! जो अकृत् भइसकेका छन्, जसका आस्रवहरू क्षीण भइसकेको छ, जसको सबै मैयल सफा भइसकेको छ, जसका सबै क्लेशहरू मेटिएका छन्, जसको ब्रम्हचर्यवास पूर्ण भइसकेको छ, जसले जे गर्नु थियो, सबै गरिसकेका छन्, जसको सबै भार विसाइसकिएको छ, जो साँचो ज्ञानसम्म पुगिसकेका छन्, जसको भव-बन्धन सर्वथा क्षीण भइसकेको छ अनि जसको चित्त पूर्णतः शुद्ध भइसकेको छ, उनको चित्त जुनसुकै श्रावकले गर्ने र बुझ्ने सबै कुरामा हलुका र तेज भएको हुन्छ, तर प्रत्येक बुद्धभूमिमा भारी र मन्द हुन्छ । किनभने श्रावक-भूमिमा उनको चित्त शुद्ध भइसक्यो तैपनि प्रत्येक बुद्धभूमिमा जान शुद्ध भएको छैन ।” “महाराज ! जसरी कुनै बाँसको फाडीलाई एकदम सफा गरे पछि त्यसबाट जुनसुकै भाग काटेर सजिलैसाँग तान्न सकिन्छ ।” “त्यसो किन ?” “किनकि बाँसको त्यो फाडीलाई राम्ररी सफा पारिएको छ ।” “महाराज ! यसरी नै जो अर्हत भइसकेका छन् उनीहरूको चित्त कुनै पनि श्रावकले गर्ने र जान्ने सही भूमिमा हलुका र तेज हुन्छ तर माथि भने प्रत्येक बुद्धको भूमिहरूमा भारी र मन्द हुन्छ यही नै पाँचौं प्रकारको चित्त हो ।”

(६) प्रत्येक बुद्धको चित्त

“छैटौं प्रश्नको चित्त यी पाँचवटैभन्दा पृथक् छ ।”

“महाराज ! जो प्रत्येक बुद्ध भएका छन्, जो आफ्नो मालिक आफै हुन्, जसलाई कुनै आचार्यको खा(चो) छैन, जो गैडाको सिङ्गभै^२ एकलै बस्ने र जो आफ्नो जीवनमा परिशुद्ध र निर्मल भइसकेका छन्, उसको चित्त आफ्नो विषयमा हलुका र तेज हुन्छ । तर सर्वज्ञ बुद्धका भूमिहरूमा भारी र मन्द हुन्छ ।” “किनकि यद्यपि उनीहरू आफ्नो विषयमा एकदमै परिशुद्ध र निर्मल भइसकेका छन्, तैपनि सर्वज्ञ बुद्धका भूमिहरू विशाल छन् ।” “महाराज ! जसरी कुनै मानिस आफ्नै ठाउँमा बग्ने कुनै गाध नदीको दिन वा रात जहिले इच्छा हुन्छ, उहिले कुनै डर बेगर पारि पुग्छ तर निकै गम्भीर विशाल, अथाह र अपार महासमुद्रलाई देखेर तर्सोस् र त्यसको पारि पुग्ने सारा शक्ति जावस्, त्यस्तै ।” “त्यसो किन ?” “किनकि उसले आफ्नो नदीलाई चिन्छ भने र महासमुद्र बडो विशाल छ । यो नै छैटौं प्रकारको चित्त हो ।”

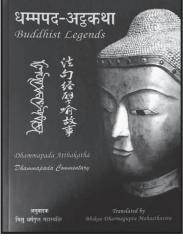
(७) बुद्धको चित्त

“सातौं प्रकारको चित्त यी छवटैभन्दा पृथक् छ ।”

“महाराज ! जो सम्यक्सम्बुद्ध भइसकेका छन्, सर्वज्ञ, दस बललाई धारण गर्ने, चार प्रकारका वैशारद^३ युक्त, अठार बुद्ध-धर्महरूले युक्त छन्, जसले इन्द्रियहरूलाई पूर्णरूपले जितेका छन्, जसको ज्ञान कतै पनि रोकिन्न-उनको चित्त सबै ठाउँमा हलुको र तेज रहन्छ ।” “त्यो किन ?” “किन कि उनीहरू सबै प्रकारले शुद्ध भएका छन् ।” “महाराज ! राम्ररी माभिएको, निर्मल गाँठोरहित, तीखो धार भएको सीधा र निर्दोष बाण कुनै शक्तिशा(ली) धनुष...मा राखियोस् अनि त्यसलाई कुनै बलियो मानिसले कुनै पातलो रेसमको कपडा अथवा मलमल या पातलो ऊनीको कपडामा हानोस्, के त्यसको गतिमा कुनै प्रकारको अवरोध आउला ?” “आउँदैन भन्ते !” “त्यसो किन ?” “किनकि कपडा निकै पातलो र नरम छ, बाण निकै तिखो छ, त्यसमा हान्ने मानिस यति बलियो छ ।” “महाराज ! त्यसरी नै बुद्धत्व प्राप्त मानिसको चित्त सबै विषयहरूमा हलुको र तीव्र हुन्छ । त्यसो किन ?” “किन भने ती सबै प्रकारले शुद्ध भएका छन् । यो नै सातौं प्रकारको चित्त हो ।” ♦

२ खगविसाणसूत्र, सुत्त. नि., खु.नि.भाग-१, पृ. २७४

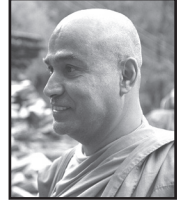
३ मज्झिमनिकायको 'महासीहनाद-सुत्त'

४. कोसम्बिकया खँ

भिक्षु धर्मगुप्त महास्थविर

अनुवादक

“मेपिसं मस्यू.....” धयागु थुगु धर्मदेशना शास्ता जेतवनय् च्वनाविज्याना: च्वंबले कोसम्बिक भिक्षुपिनिगु कारणय् आज्ञा जुया विज्यात ।

कोसम्बिक घोषितारामय् न्यास: न्यास: परिवार दुपिं निम्ह भिक्षुपिं च्वनाच्वन, छम्ह विनयधर अले छम्ह धर्मकथिक ख: । इपिं मध्ये धर्मकथिक छन्हुया दिनय् दिसा याना: दिसा यानाथाय् तयेमा:गु ल:थलय् ल: ल्यंका: हे पिहाँवल । लिपा विनयधर अन दुहाँवबले उगु ल:खना: पिहाँवया धर्मकथिकयाके न्यन, “आवुसो, छं ल: तया: तयागु ला ?” “ख:, आवुसो ।” “छु थये यायेवं दोष (आपत्ति) लाइ धका: मस्यू ला ?” “ख:, मसिल ।” “लाइ, आवुसो, थुकिइ छन्त दोष ।” “अथेसा जिं उगु द्रंगु (भुल) स्वीकार याना: (प्रतिकार) याये ।” “यदि छं, आवुसो, मचायेक वा होश मदयेक या:गु जूसा: उगु दोष (आपत्ति) मद् ।” वं उगु आपत्तिया दोषं वचय् जुल धका: सिइका काल । विनयधर नं थ: अनुयायिपिन्त “थ्व धर्मकथिकं थ: आपत्तिइ ला:सानं मस्यू” धका: कन । इमिसं वया अनुयायिपिन्त खना: “छिमि उपाध्याय आपत्तिइ ला:सानं दोष (आपत्ति) लाइ धका: मस्यू” धका: धाल । इपिं वना: थ: उपाध्याययात कन । वं थये धाल - “थ्व विनयधर न्हापा दोष मद् धका: धया आ: दोष दु धका: धयाच्वन, असत्यवादीम्ह थ्व ख: ।” इपिं वना: “छिमि उपाध्याय असत्यवादीम्ह ख:” धका: धाल । इपिं थये थवंथवय् ल्वापुयात ग्वाकाच्वन (बढे याना:च्वन) । अनलि विनयधरं मौका लाका धर्मकथिकया आपत्ति मखंगु दोषय् उत्क्षेणीयकर्म याना: विल । उबले निसें इमि प्रत्यय दायकपिं उपस्थाकपिं निथ्व: जुल, उपदेश न्यनीपिं भिक्षुणीपिं नं, आरक्षक देवतापिं नं व इमि न्चने खनेदुपिं आकाशवासी देवतापिं नं याना: ब्रम्हलोक तकं नं व फुक पृथग्जनपिं निगू पक्ष जुल । चातुर्माहाराजिक देवतापिं निसें कया अकनिष्ठ भवन तकं छस: जुया कोलाहल न्यनावन ।

अले सूं छम्ह भिक्षु तथागतयाथाय् लिक्क वना: घृणा याना: अलग्ग या:पिं (उपेक्षा या:पिं) विनयधरया शिष्यपिनिगु “थ्व धार्मिकपूर्वक विनयकर्मकथं अलग्ग जुम्ह ख:” धयागु

विचा: (मत) व अलग्ग जुयाच्वपिं धर्मकथिकया शिष्यपिनिगु नं “अधार्मिक पूर्वकगु ज्याकथं (कर्मकथं) अलग्ग या:गु ख:” धयागु विचा: (मत), अलग्गयापिसं पंसां नं इमिगु वनापं ल्युल्यु जुया विचरण याना: च्वंगु खँ भगवान् बुद्धया समक्षय् विन्तियात । भगवान् बुद्धं “छिपिं छधि (एकमतपिं) जु” धका: निकतक सुचं बियाछ्वल नं “इच्छा मया:, भन्ते, छधि (एकमतपिं) जुइत” धका: न्यना: स्वक्वगु पटकय् “सङ्घभेद जुल, सङ्घभेद जुल” धका: इमिथाय् विज्याना: उपेक्षयापिसं अलग्गयागुलिइ व मेम्हसिया आपत्तिइ दोष मखंगुलिइ दोषकना: विज्याना: हानं इमित अन हे छगू सीमाय् उपोसथादि यायेगु अनुज्ञा बिया विज्याना:, भोजनशालाय् ल्वापु जूगुलिइ “आसन इवलाक तया: फयेतुइमा:”^१ धका: भोजनशालाया व्रत प्रज्ञप्त याना: विज्याना: “आ: नं ल्वाना: हे च्वनतिनि” धका: न्यना विज्याना:, अन विज्याना: “गात, भिक्षुपिं, ल्वाये गात” धका: आदि खँ धया विज्याना:, “भिक्षुपिं, ल्वायेगु, कलह यायेगु, हालेगु व विवाद यायेगु धयागु थ्व अनर्थकारकगु ख: । ल्वापुया आधारं हे लटुकिक भंग नं किसिया ज्यान काल” धका: लटुकिकजातक^२ कना विज्याना:, “भिक्षुपिं, छधि (एकमतपिं) जु, विवाद याये मते । विवादया कारणं हे आपालं सलंस: द्रलंद्र: वतांइचातयेगु ज्यानवन” धका: वट्टजातक^३ कना विज्यात । थये आज्ञा जुया विज्यातं नं भगवान् बुद्धया वचनयात स्वीकार मयापिं मध्ये सुं छम्ह धर्मवादीम्ह तथागतयात समस्या भन्भन्त इच्छा मयाम्ह भिक्षुं “लं च्वना विज्याहुं, भन्ते, भगवान्, धर्मस्वामी, छ:पिं सुंक च्वना विज्याहुं, भन्ते भगवान्, छ:पिं दृष्टधर्मसुखं विहारयाना: विज्याहुं, जिमिसं हे उगु ल्वापु, कलह, हालेगु व विवादयात निर्णय याये”^४ धका: धायेवं अतीतया खँ आज्ञा जुया विज्यात -

न्हापा न्हापा, भिक्षुपिं, वाराणसी ब्रम्हदत्त धयाम्ह काशिया छम्ह जुजु दु । ब्रम्हदत्तं दीघीतिसस कोशल जुजुया

१ (महाव. ४५६)

२ (जा. १.५.३९) नेपानभाषा जातक नं. ३४७

३ (जा. १.१.११८) नेपानभाषा जातक नं. ११८

४ (महाव. ४५७, म.नि. ३.२३६)

राज्ययात त्याका अज्ञात भेष कया च्वंम्ह बौयात स्याःगु खँ व दीर्घायुकुमारं थःगु ज्यान बचे यानाः विइवं, उबले निसें इपिं छ्धि (एकमतपिं) जूगु खँ कना विज्याना “भिक्षुपिं, इपिं दण्डधारीपिं अस्त्रधारीपिं जुजुपिं नं क्षान्ति व क्पातुपिं जुल । भिक्षुपिं, थन गुगु छ्धिमिसं सुआख्यातगु धर्मविनयय् थये प्रव्रजित जुया क्षान्तिभाव तयेमाः व क्पातुपिं जुइमा उगु बांलाइ” धकाः ओवाद बिया विज्यात नं इमित मिले याये मफुत ।

वसपोल इमिगु भद्रगोलय् च्वनाः च्वनेमाःगुलिं सुख मदया “आः जि थुमिगु भद्रगोलय् थाक्क च्वनाच्वना, थुपिं भिक्षुपिसं जिगु वचन मन्यना छु जि याकचा हे पुचलं अलग्ग जुया च्वनेमाल” धकाः विचाः याना कौशाम्बी भिक्षाटनया नितिं विज्यानाः भिक्षुसङ्घयात मधासे याकचा हे थःगु पात्र व चीवर ज्वनाः बालक धयागु चि दयेकिगु गांमय् विज्यानाः अन भृगुस्थविरयात याकचा च्वनेगु व्रतनियम कनाः विज्यानाः, पाचिनवंसमिगदाये (पूर्व पं मृगोद्याने) स्वम्ह कुलपुत्रपिन्त छ्धि जुइगुया आनिसंस (गुण, फाइदा) कनाः विज्यानाः, गन पारिलेय्यक दु ले, अन विज्यात । अन भगवान् बुद्धं पारिलेय्यकया आधार कया लिक्क च्वंगु संरक्षित गुँइ बांलाःगु सालसिमा क्वय् पारिलेय्यक किसिं सेवा याका याउँक वर्षावास च्वनाविज्यात ।

कोसाम्बिवासी उपासकपिं विहारय् वनाः शास्तायात मखनाः “भन्ते, गन शास्ता दु ?” धकाः न्यनाः “पारिलेय्यक वनस्कन्धय् विज्यात ।” “छु कारणं ?” “जिमित मिलेयायेत कुत यानाः विज्यात, जिपिं छ्धि मजुया ।” “छु, भन्ते, छ्धिपिं शास्तायाथाय् प्रव्रजित जुया वसपोलं मिले यावले नं छ्धि (एकमतपिं) मजुया ला ?” “खः उपासकपिं, मजुया ।” “मनूतयेसं थुपिं शास्तायाथाय् प्रव्रजित जुयानं वसपोलं मिले यायेत स्वलं नं छ्धि मजुल, जिपिं थुमित यानाः (आधारं) शास्ताया दर्शन प्राप्त मजुल, थुमित आसन नं लाया विइमखु, वन्दनादि नं यायेमखु” धकाः उबले निसें इमित आदरसम्मान तयेगु मयात । इपिं अल्पाहार जुया गना वनाः गुलिचा मदुवं हे मिलेजुयाः थवंथवे दोष क्यना क्षमायानाः “उपासकपिं, जिपिं छ्धि जुइधुन, छ्धिमिसं जिमित न्हापा थें यायेमाल” धकाः धाल । “भन्ते, छ्धिमित शास्तां क्षमायानाः विज्यात ला ?” “क्षमा यानाः विमज्यानि, उपासकपिं ।” “अथेसा शास्तायाके क्षमा फवँ, शास्तां क्षमा यानाः विज्याइबले जिमिसं नं छलपोलपिन्त न्हापा थें याये ।”^५ इपिं वर्षावास दुने जुया शास्तायाथाय् वनेगु ५ ल्वापुखिचापिं भिक्षुपिन्त उपासकपिसं तहले याःगु बांलागु नजीर बूँशासनय् दुगु जुल ।

मयाःसे दुःखं उगु वर्षावास पूर्वकल । भगवान् शास्ता नं उम्ह किसिं सेवा याका सुखपूर्वक च्वनाविज्यात । उम्ह किसिं नं किसिं पुचःयात त्याग यानाः सुखपूर्वक च्वनेया नितिं उगु गुँइ च्वंवम्ह (दुहाँवम्ह) खः ।

थये धयातल - “जि किसि, माँकिसि, तरुण किसि व मचापिं किसितयेसं चाःहिका च्वनाच्वना, इमिसं नया त्वथुला तःगु घायत नयाच्वना, त्वतुमतु दःगु सिमा कचात नयाच्वना, बुलुसे च्वंगु लः त्वनाच्वना, क्वहाँवसां थहाँवसां माँकिसितयेसं जिगु म्हय् घ्वातुमतु घ्वाना वनी, छु जिं याकचा हे पुचलं अलग्ग जुया च्वनेमाल ।”^६ अले व किसि पुचलं चिला गन पारिलेय्यकरक्षित वनस्कन्धया बांलाःगु सालसिमा (लप्तेमा) क्वय् भगवान् बुद्धं च्वनाविज्याथाय् अन वन, लिक्क वनाः भगवान् बुद्धयात वन्दना यानाः, स्वस्वं मेगु छुं नं मखनाः, बांलाःगु सालसिमा क्वय् तुतिं ध्वातःमतु ध्वानाः बँ माथं वंका सोंथं सिमाकचा ज्वनाः बँ पुत । उबले निसें सोंथं घः ज्वनाः लः त्वनेगु व नयेगुलिं सेवा याइ, क्वालः मालीबले क्वालः तयार यानाः विइ । गथे ? न्त्चनेया ल्हाःतं (सोंथं) सिँत घिसरेयानाः मिं च्याकिइ, अन सिँत ततं मिं च्याकाः अन ल्वहंचात तयाः दायेका सिँकचां हिइकाः (संकाः वालाः) चिगाःगु लःगालय् लाक वाँइवइ, अनलि सौं लखय् दुत छु वया लः क्वागुभाव सिइका वनाः शास्तायात वन्दना याइ । शास्तां “छुं लः क्वाके धुनला, पारिलेय्यक” धकाः धया, अन विज्यानाः ल्वःल्हुया विज्याइ । अले वं नाना प्रकारया फलत हयाविइ। गुबले शास्ता गामय् भिक्षाटनया नितिं दुहाँवनीगु जुयाच्वन, उबले शास्ताया पात्र व चीवर कया छुयने तयाः शास्तानापं हे वनी । शास्ता गाँया लिक्क थ्यंका “पारिलेय्यक थनंनिसें छुं वने फइमखु, जिगु पात्र व चीवर हिँ” धकाः हयेके बिया गामय् भिक्षाटनया नितिं दुहाँ विज्याइ । व नं गुबले निसें शास्ता पिहाँ विज्यात, अन हे च्वना लिहाँ विज्याइबले लँस्वः वनेगु यानाः न्हापा थें हे पात्र व चीवर ज्वनाः च्वनीगु थासय् क्वकया, सेवायानाः, सिमाकचां गालाच्वनी, चान्हय् हारापिं पशुतय्त पनेयानितिं तपुगु कथि सोंथं ज्वनाः “जिं शास्तायात रक्षा याये” धकाः सुर्घो लुया मवतले गुँया विचंचिचं (उखेंथुखें) चाचाःहिला जुयाच्वनी, उबले निसें हे धायें, व गुँयात पारिलेय्यकं रक्षायानाः तःगु गुँ धयागु नां जुल । सुर्घो लुयावयेवं ख्वाःसिलेगु लः आदियानाः अथे हे फुक्क व्रतत (सेवात) यानाच्वनी ।

६ (महाव. ४६७, उदा. ३५)

अले छम्ह माकः उम्ह किसिं दनावसां निसें न्हियांन्हिथं तथागतयात सेवा यानाः च्वंगु खनाः “जि नं छुं नं यायेमाल” धकाः उखेंथुखें चाःट्चुट्चुं छन्हुया दिनय हा मदुगु हाप्वःकचा खनाः कचा त्वाथला कचानापं हे हाप्वः शास्तायाथाय लिकक हयाः केरामाया हः त्वाल्हानाः अन तयाविल । शास्ता कया विज्यात । माकः नं “परिभोग यानाः विज्याइ लाकि विज्याइ मखु” धकाः स्वयाविज्यानाः च्वंबले ज्वनाः हे फयेतुना विज्यानाः च्वंगु खनाः “छाय् जुइ ?” धकाः विचाः याना कथिया च्वःज्वनाः पुइका स्वया विज्याबले खेंचात खनाः फुक विस्तारं चिइका (लिकया) हानं विल । शास्तां परिभोग (सेवन) यानाः विज्यात । व लय्ताःगु मनं उखेंथुखें सिमाकचा ज्वनाः प्याखें हुहुं हे दनाच्वन । अले वं ज्वनातःगु सिमा कचा व न्हुयातःगु सिमा कचा नं तोधुल । व गंगु छ्गू सिया च्वकाय् कृतुं वनाः उकिं सुया सित, शास्तायाप्रति लय्ताःगु मनं सिनावनाः तावतिंस भवनय् स्वीगू योजन दुगु लुंया विमानय् उत्पन्न जुल, द्दःछिम्ह अप्सरापरिवार दुम्ह मर्कटदेवपुत्र धयागु नांम्ह जुल ।

तथागतयात अन किसिं सेवा याका च्वना विज्याःगु खं फुकक जम्बुद्वीपय् प्रसिद्ध जुल । श्रावस्ति शहरं “अनाथपिण्डक व विशाखा महाउपासिका” यानाः थये हे मेमेगु महाकुलं आनन्द स्थविरयात पौ छ्बल “जिमित शास्ताया दर्शन याके व्यु, भन्ते ।” दिशादिशाय् च्वपिं न्यासः भिक्षुपिं वर्षावास सिधयेका आनन्द स्थविरयाथाय् वनाः “ताकाल दत जिमित, आवुसो आनन्द, भगवान् बुद्धया सम्मुखय् धर्मोपदेश न्यनागु, साधु जिमित, आवुसो आनन्द, उपलब्ध जुइमाल भगवान् बुद्धया सम्मुखय् धर्मोपदेश न्यनेगु” धकाः फवन । स्थविरं इपिं भिक्षुपिं व्वनाः अन वनाः “स्वलातक याकचा विहार यानाः विज्याम्ह तथागतयाथाय् लिकक थुलिमछि भिक्षुपिं नापं न्हचने वनेगु उचित मजू” धकाः विचाः याना इपिं भिक्षुपिन्त पिनेतया याकचा हे शास्तायाथाय् वन । पारिलेय्यक किसिं वयात खनाः कथि ज्वनाः ल्यूवल । शास्तां वयात स्वया विज्यानाः “लिच्यु लिच्यु, पारिलेय्यक, पने मते, ध्व बुद्धउपस्थापक खः” धकाः आज्ञा जुया विज्यात । वं अन हे कथि वाँछ्वया पात्र व चीवर ज्वनाः विइत न्यन । स्थविरं मव्यु । किसिं “यदि व्रत स्यूम्ह जूसा, शास्ताया फयेतुना विज्याइगु ल्वहंया आसनय् थःगु परिस्कार तइमखु” धकाः विचाः यात । स्थविरं पात्र व चीवर बँय तल । व्रतं पूर्णपिंसं गुरुपिनिगु आसनय् वा धनेगु खाताय् थःगु परिस्कार तइमखु ।

स्थविर शास्तायाथाय् लिकक वनाः वन्दना यानाः छ्खेलिकक फयेतुल । शास्तां “आनन्द, याकचा हे वया ला” धकाः न्यना विज्याबले, न्यासःभिक्षुपिं व्वना वःगु खं न्यनाः “थुपिं गन ?” धकाः न्यनाः विज्यायेवं “छःपिनिगु मनयात मसिया पिनेतया जि जक वया” धकाः धायेवं “इमित सःति” धकाः आज्ञा जुया विज्यात । स्थविरं अथे हे यात । इपिं भिक्षुपिं वया शास्तायात वन्दना यानाः छ्खेलिकक फयेतुल । शास्तां इपिं नापं खँलाबला यानाः, इपिं भिक्षुपिंसं, “भन्ते भगवान्, छःपिं बुद्ध सुकुमार व क्षत्रिय सुकुमार खः, छःपिंसं स्वलातक याकचां हे दनेगु व फयेतुयेगु यानाः दुष्कर यानाः विज्यात, सेवाटहल याइपिं व ख्वासिलेगु लः आदि विइपिं नं मद्दु जुइ धकाः मती तया” धकाः धायेवं, “भिक्षुपिं, पारिलेय्यक किसिं जित माक्व सेवा यात । थुजाम्ह पासा दयेवं नापं च्वनेगु उचित जू, मद्दुसा याकचा च्वनेगु हे उत्तम खः” धकाः धया थुपिं नागवर्गया स्वपु गाथा आज्ञा जुया विज्यात -

“यदि दुसा परिपक्वम्ह पासा, नापं जुइगु बांलाः च्वनेगु धीर ।
त्याका उपिं भंभतत, थः जुइ माल इपिंनापं स्मृतवान् ॥

“यदि मद्दुसा परिपक्वम्ह पासा, नापं जुइगु बांलाः च्वनेगु धीर ।
जुजुं थें राष्ट्र त्याका तयागु त्याग यानाः, याकचा जू किसिं थें गुँइ ॥

“वरु याकचा जुइगु बांलाः, मज्यु मूर्खतनापं पासा यानाः ।
याकचा जु पापकर्म मयाःसे, सुखपूर्वक किसिं थें गुँइ ॥”^७

गाथाया अन्तय् न्यासलं इपिं भिक्षुपिंअर्हत्वय् प्रतिस्थित जुल । आनन्द स्थविर नं अनाथपिण्डकादिपिंसं छ्ववया हःगु पौ विन्ति यानाः, “भन्ते, अनाथपिण्डक प्रमुख इपिं न्यागू कोटि आर्यश्रावकपिनि छःपिनिगु आगमनयात प्रतीक्षा यानाःच्वन ।” शास्तां “अथेसा ज्वं पात्र व चीवर” धकाः पात्र व चीवर ज्वंकेविया पिहाँ विज्यात । किसि वनाः वनाच्वंगु लँय् व्यथां दना विल । “छु, भन्ते, किसिं यानाच्वंगु खः ?” “छिमित, भिक्षुपिं, भिक्षा विइगु प्रतीक्षा यानाच्वन, ताःकालतक जित उपकारीम्ह थुम्ह खः, ध्वया मनयात स्यंकेगु उचित मजू, लिहाँ नु, भिक्षुपिं” धकाः शास्तां भिक्षुपिंव्वनाःलिहाँ विज्यात । किसि नं गुँइ दुहाँ वनाः फँसि केरादि अनेक प्रकारया फलत मुंका हया द्वँचिनाः कन्हेखुन्हु भिक्षुपिन्त दान विल । न्यासः भिक्षुपिंसं उपिं फुकके मफुत । भोजन ज्या सिधयेकाः शास्तां पात्र व चीवर ज्वंका पिहाँविज्यात । किसि भिक्षुपिन्त विचंविचं वनाः शास्तां न्हचने व्यथां दनाच्वन । “छु यानाः च्वन,

७ (महाव.४६४, म.नि.३.२३७, ध.प.३२८-३३०, सु.नि.४५-४६) ।

भन्ते, किसिं ?” “ध्वं, भिक्षुपिं, छिमित जक छवया: जित लित यंकेगु इच्छायाम्ह ख: ।” अले वयात शास्तां “पारिलेय्यक, ध्व जि लिहाँ वयेम्बायेक वनेगु ख:, छंगु ध्व थ:गु शरीरं ध्यान, विपश्यना व मार्गफल प्राप्त जुइमखु, छ थन हे चवना च्वं” धका: आज्ञा जुया विज्यात । उगु खँ न्यना किसिं म्हुतुइ स्वँ तया: ख्वख्वं ल्युल्यूवन । वं शास्तायात लित यंके फुगु जूसा: उकथं हे जीवनभर लही, शास्तां वयात गाँया लिक्क थ्यंका “पारिलेय्यक थनं निसें छंगु थाय् मखुत, मनूतय्गु वास याइगु थासय् समस्या दइ, छ थन हे च्वं” धका: आज्ञा जुया विज्यात । व ख्वख्वं अन हे चवना: शास्तायात मिखां न्हायाय् मदयेवं नुग:चु तज्याना: सिनावनेवं शास्तायाप्रति प्रसन्न जूगुलिं तावतिसं भवनय् स्वीगू योजन दुगु लूया विमानय् द्र:छिम्ह अप्सरापिनि विचय् उत्पन्न जुल, पारिलेय्यक देवपुत्र धयागु हे वयागु नां जुल ।

शास्ता नं छसिंकथं जेतवनय् विज्यात । कोसम्बिक भिक्षुपिं नं “शास्ता श्रावस्तिइ विज्यात” धका: न्यना, शास्तायाके क्षमा पवनेत अन वन । कोशल जुजुं “इपिं धायें, कोसम्बिक ल्वापु जूपिं भिक्षुपिं वयाच्वन” धका: न्यना: शास्तायाथाय् वना: “जिं, भन्ते, इमित जिगु राज्यय् दुहाँवयेके विइमखु” धका: धाल । “महाराज, शीलवानपिं थुपिं भिक्षुपिं ख:, केवल थवंथवे विवादया कारणं जिगु वचन मन्यन, आ: जिके क्षमा पवनेत वयाच्वन, महाराज, इमित वयेके व्यु ।” अनाथपिण्डिकं नं “जिं, भन्ते, इमित विहारय् दुहाँ वयेके विइमखु” धका: धायेवं अथे हे भगवान् बुद्धं प्रतिसेध यायेवं सुंक च्वन । श्रावस्तिइ थ्यंका व:पिं इमित भगवान् बुद्धं छखेलिक्क अलग्ग याना: च्वनेगु थाय् विइकल । मेपिं भिक्षुपिं इपिं नापं मिले जुया छथाय् फये नं मतु, नापं दना नं मच्चं, वयेगु वनेगु याना: च्वपिसं शास्तायाके न्यन - “गुपिं, भन्ते, ल्वापु या:पिं कोसम्बिक भिक्षुपिं ख: ?” शास्तां “थुपिं” धका: क्यना विज्याइ । “थुपिं हे ख: इपिं, थुपिं हे ख: इपिं” धका: वयेगु वनेगु याना: च्वपिसं पतिचां सुया क्यना च्वंगुलिं मछाला छयं थस्वये मफुपिं जुया भगवान् बुद्धया पादमूलय् भोस्सुना, भगवान् बुद्धयाके क्षमा पवन । शास्तां “छिमिसं, भिक्षुपिं, भूलगु (इयातूगु) अनुचित ज्या यात, छिपिं जि थें जाम्ह बुद्धयाथाय् प्रव्रजित जुया जिं मिलेयानाबले नं जिगु वचन मन्यन । पुलापिं पण्डितपिसं स्यायेत यंकाच्वपिं माँवैपिनिगु खँ न्यना: इमित स्या:सां नं उगु ओवादयात

अतिक्रमण (उल्लंघन) मया:से लिपा निगू राज्यय् नं राज्य यात” धका: धया विज्याना:, हानं छक कौसम्बिजातक^८ कना विज्याना: “थथे, भिक्षुपिं, दीर्घायुकुमारं, माँवैपिन्त स्या:सां नं, इमिगु खँयात अतिक्रमण (उल्लंघन) मया:से लिपा ब्रम्हदत्तया म्हाचाय् प्राप्त जुया निगू, काशी व कोशल, देशय् राज्ययात, छिमिसं जिगु वचनयात मन्यसे भूलगु (इयातूगु) अनुचित ज्या यात” धका: धया विज्याना, थुगु गाथा आज्ञा जुया विज्यात -

६. परे च न विजानन्ति, मयमेत्थ यमामसे ।

ये च तत्थ विजानन्ति, ततो सम्मन्ति मेधगा ॥

६. “मेपिसं मस्यू, जिपिं थन (छन्हु) सिइमानी ।

गुपिसं उगु खँ सिइ, अले शान्त जुइ ल्वापु ॥”

अन मेपिसं धयागु पण्डितपिं बाहेक अनलि मेपिं ल्वापु या:पिं मेपिसं ख: । इपिं अन संघया दथुइ कोलाहल याना: “जिपिं सिइमानी, मद्यावनी तिनी, विनाश जुइतिनी, लगातारं मद्युसे मृत्युया थाय् वनाच्वना” धका: मस्यू । गुपिसं उगु खँ सिइ धयागु गुपिसं अन पण्डितपिसं “जिपिं मृत्युयाथाय् वनाच्वना” धका: सिइ । अले शान्त जुइ ल्वापु धयागु थथे इमिसं सिइका परीक्षण विचा: याना ल्वापु व कलह शान्त यायेत कुत: याइ । अले इमिगु उगु आचरणं उपिं ल्वापु शान्त जुइ । अथवा मेपिं धयागु न्हापा जिं “भिक्षुपिं, ल्वायेमते” आदि धका: धया ओवाद बियां नं जिगु ओवादयात ग्रहण मया:से उल्लंघन या:पिं, जिगु मखुपिं मेपिं ख: । “जिपिं इच्छाया वशय् वना: मिथ्यादृष्टियात ज्वना:, थन धयागु संघया दथुइ, सिइमानी धयागु ल्वापु आदिया वृद्धिया नितिं कुत: यानाच्वना” धका: मस्यू । आ: परीक्षण विचा: याना अन छिमि दथुइ, गुपिसं धयागु पण्डितपिं पुरुषपिसं “न्हापा जिपिं इच्छाया वशय् वना: परीक्षण व विचामया:से कुत:याना: जुया” धका: सिइ, अले धयागु इमिगु लिक्क इपिं पण्डित पुरुषपिनिगु आधारं थुपिं आ: ल्वापुया पुसा जुयाच्वंगु ल्वापु शान्त जुइ धयागु थुगु थन अर्थ (अभिप्राय) ख: ।

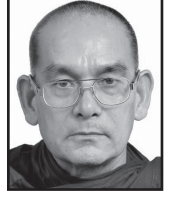
गाथाया अन्तय् मुंवाया च्वपिं भिक्षुपिं श्रोतापत्तिफलादिइ प्रतिस्थित जुल ।

कोसम्बिक भिक्षुपिनिगु खँ क्वचाल ।

८ (जा. १.९.१० आदि) नेवा: जातक नं. ४२८

बलिप्रथा - मिथ्यादृष्टि

भदन्त सम्यकसम्बोधि प्राणपुत्र

आव्हान

त्यागौं हिंसा बलि प्रथा, दया न्याय विरोधी हुनाले ।
लाज नमानौं स्वीकारन गल्ली, सुधार्न अल्ल्छी कहिले
नमानौं ॥

परिभाषा

आफ्नो इहलोक परलोक सुख शान्ति प्राप्तिको लागि र आफ्नो अपराधबाट मुक्ति पाउनको लागि बलि दिइने गरिन्छ । अरुलाई दुःख दिएर आफु सुखी हुन्छ भन्ने शिक्षा सभ्यसमाजले स्वीकार नगरेको मिथ्यादृष्टि मात्र हो । आफुले अपराध गरी अरुको टाउकोमा थुपार्नु वा आफ्नो दोषबाट बच्न अरुलाई दोषी ठहराउनु पूर्णतया शोषण हो, आतंकवाद हो ।

पूर्वघटना (इतिहास)

यज्ञ, पापमोचनको रहस्य बुझ्दा ब्राह्मणहरूको निजी लाभ सत्कार आदि स्वार्थ नै देखिन्छ, उद्देश्यअनुसारको आध्यात्मिक लाभ वा उपलब्धी केही पनि पाइदैन । यस्ता विषय धार्मिक होइनन् । यसबारे भगवान बुद्धले धम्मिक सुत्तमा भन्नुभयो-

‘पहिले पहिलेका ब्राह्मण त्यागी, तपस्वी, एकान्तवासी, धर्म परायण थिए । तर पछिपछि राजाले दिएको दान पाएर, लोभी भएर, अझ बढी लाभ सत्कार पाउने आशाले अश्वमेघ, पुरुषमेघ, बाजपेय, निरर्गल (सर्वमेघ) यज्ञ गराउन थाले । सोझा सीधा हजारौं गाईलाई पनि सिङमा पक्रेर मार्न लगाए ।’

ऋग्वेदमा सुनसेपलाई पुरुषमेघ (नरमेघ) यज्ञ गर्न खोजिएकोले पनि यही तथ्य सावित गर्छ । यदि नरमेघ गर्नु नै पर्ने भए विश्वामित्रले सुनसेपलाई बचाएर बैकल्पिक विधि बताउने थिएन । यही सुनसेपलाई तालिम गरेर एक महान ऋषि बनाएको छ, जसको ऋचाहरू ऋग्वेदमा पाइन्छन् ।

हिन्दूमा मात्र होइन इशाई इस्लाममा पनि बलिप्रथाको चलन छ । यसभन्दाबाहेक पुरातन सभ्यताजस्तै Aztec, Maya, Inca, हरूमा बलिप्रथा थियो । हालै मात्र पेरुको एक गाउँमा एक बालिकाको नरबलि दिइएको तथ्य TV मा देखाएको छ ।

गलत उद्देश्यमाथि पुनर्विचार

यदि भष्ट्राचारी, दुष्ट, शोषक वा अपराधीले आफ्नो पाप ढाक्न बलि दिएर दोष मुक्त हुने भए कानून, न्याय (न्यायाधीश, प्रहरी, अपराध अनुसन्धान कार्यालयको) के औचित्य ? अझ भन्ने हो भने प्रहरी, न्यायाधीश, कानूनविदले नै बलि चढाउनु भने न्याय र न्यायिक प्रकृयाको महत्व कसले बुझिदिने ? शोषणरहित समाज कहिले र कसले सृजना गर्ने ?

बलिप्रथा देवी देवतामा मात्र सीमित नभएर रुख, जंगल, ढिस्को, घर, ढोका, ज्याभल, यन्त्र, सवारी साधनसम्म फैलिएको छ । नवनिर्वाचित प्रधानमन्त्री सर्वप्रथम प्रधानमन्त्री निवासमा प्रवेश गर्दा कालोबोका बलि दिने (यसपल्ट प्रम प्रचण्डको पालामा तोडिएको छ), वायुयान, बस, ट्रक, कारमा बलि दिने, खोकनामा जिउदै पाठीलाई पोखरीमा फ्याँकेर युवाहरूले लुछाचुडी गरी मार्ने, बालाचतुर्दशीको रात ढल्को (क्षेत्रपाटी) मा जिउदै परेवा,^१ सर्प, भ्यागुता आदि यज्ञमा होम्ने, दशरथ रंगशालापछाडिको पौडीपोखरीमा बलि दिने, शिक्षित समुदाय नै श्रृंगारिएर बलि चढाउनेलाई के शिक्षित र सभ्य भन्नसकिन्छ ?

बलिपूजाको कारणले के रुख, ढिस्को, घर ढोकाले सुन्दर जीवन र सुख शान्ति प्रदान गर्छ ? पौडी खेल्न सकिन्छ, वा पौडि खेल्न नजान्ने पानीमा डुबेमा नमर्ने हुन्छ ? ज्याभल,

^१ यस्तै एक यज्ञमा होमिएको एउटा परेवा बाँचेर डढेको पखेटासहित उड्दै बल्खुमा गएर खस्न गयो । त्यसैले नेपालभाषा बक्खु शब्दबाट त्यस स्थानको नाम बल्खु भएको इतिहास पनि साक्षि छ ।

यन्त्र, सवारी साधनको रक्षा गर्छ वा नविग्रिने हुन्छ वा दुर्घटना नहुने हुन्छ ? के यो विज्ञानसम्मत छ ?

बलिप्रथालाई पाप कटाउने उपाय बताइन्छ, के त्यो दर्शनसम्मत छ ? अर्थात राग द्वेष मोह आदिलाई नाश नगरी बलि चढाएर मात्र पाप कटेर मोक्ष प्राप्त गर्नसकिन्छ ?

यदि एकलाखको भ्रष्टाचार गरेर दशहजारको बलि चढाएर, मासु पनि खान पाइने, भोज भतेर पनि गर्न पाइने, आफन्त इष्ट मित्रको माया जित्न पाइने, अझ त्योभन्दा बढी पाप कटाएर नब्बे हजारको आमदानी गर्न पाइने न्य(यिक धार्मिक पद्धति हो भने यस्तो सरल व्यवसाय कसले त्याग गर्ला ? भ्रष्टाचार नियन्त्रण गर्न चाहने अख्तियार दुरुपयोगजस्ता संस्थाले के यस विषयमा छान्तिमाथि हात राखेर सोचेको छ ?

कुनै पुर्खासंगको दुष्मनीको कारणले उनीहरूका वर्तमान सन्तानको हत्या गर्नु के न्यायिक हुन्छ ? के यी जनावर राक्षस हुन् वा शुम्भ निशुम्भका सन्तान हुन् ? यदि राक्षस हुन् भने मासु के को खान्छ ? राक्षसको कि रांगो, भेडा, बोका, हांस, परेवाको ?

सबैभन्दा विडम्बनाको कुरा त के हो भने यी सारा प्राणीहरूलाई ऊ नै ईश्वरले सृष्टि गरेका हुन् जसलाई यी प्राणीहरू बलि दिइन्छ, भनिन्छ । योभन्दा दुःखदायी र विभत्स र आतंकीत विषय अरु हुनसक्दैन ।

पञ्चबलिको रहस्य

सन्तपुरुषले मानसिक विकृति रहेसम्म एकातिर मानसिक शान्ति तथा समाधिशक्ति प्राप्त नहुने हुनाले काम, क्रोध,लोभ, मोह, मद र मात्सर्य (षडरिपु) लाई नाश गर्ने शिक्षा प्रसारमा ल्याए । संकेतको रूपमा बोकाजस्तो कामी, रांगोजस्तो क्रोधी, बिरालोजस्तो लोभी, भेंडोजस्तो मूर्ख, मानिसजस्तो अहंकारी र ऊंटजस्तो ईर्ष्यालु भएकोले बोको, रांगो, बिरालो, भेंडो, मानिस, ऊंटलाई षडबलि चढाए शक्ति प्राप्त हुन्छ भनियो । तात्पर्यको सही ज्ञान नहुँदा यिनै पशुलाई बलि चढाउन थाले । कालान्तरमा मानिस बलि दिन कम गरेर पञ्चबलि दिन थाले । पछि गएर बिरालो र ऊंटको सट्टा परेवा र हांससहित पञ्चबलि दिन थाले, जुन प्रथा आजकाल पनि गुठि संस्थानले यथ(

वत कायम गर्दै आएको छ । यसपल्ट दशैमा माओवादी नेतृत्व सरकारले बलिप्रथाको खर्च कटौती गर्दा विद्रोह पनि भएको थियो ।

बुद्धशिक्षामा कामेच्छा, क्रोध, आलस्य, चञ्चलपन र पश्चाताप, शंका भएसम्म समाधि उत्पन्न हुन नसक्ने र समाधि नभएसम्म अभिज्ञान र विपस्सनाज्ञान उत्पन्न हुन नसक्ने हुनाले समाधिमा बाधा दिने यी पञ्चनीवरणलाई नाश गर्ने वितर्क, विचार, प्रीति, सुख, एकाग्रतायुक्त प्रथमध्यान आदि लाभ गर्ने अभ्यास गराइन्छ ।

सही उद्देश्य र आचरण

जुनसुकै धर्म सम्प्रदायको ध्यानविधिको मूलउद्देश्य नै मानसिक विकारलाई जित्नु हो । त्यसैले आफ्नो मानसिक विकारलाई आध्यामिक वा भित्री मानसिकस्तरमा नै सुधार गर्नपर्छ । त्यसैले बाहिरी पशुहत्या वा पूजापाठबाट मानसिक अवगुण हटेर गुणमा परिवर्तन हुनसक्दैन । अर्कोतिर आफूले गरेको गल्ती वा पापलाई आफैले सुधार गर्नुपर्छ । बाहिरी पूजापाठ र बलिचढाएर पाप कट्ने वा गल्ती सुध्ने होइन । यदि पाप कट्ने हो भने, जेलमा भएका वा आउनसक्ने सारा अपराधीलाई बलि चढाउन लगाए पाप कट्थ्यो होला । तब सजाय भोग्नु नै पर्दैनथ्यो । के यो न्यायिक हुन्छ ?

बलिप्रथालाई पाप कटाउने पद्धतिको रूपमा वकालत गर्नेको परिवारसदस्यको हत्या गरेमा वा कुनै घातक प्रहार वा हानि गरिदिएमा उनीहरूले आफू वा आफ्नो परिवारको हानि गर्नेलाई 'बलि चढाउन जाऊ, तिमीहरूको पाप कट्ने छ र हामी माफी दिनछौं' भन्नसक्छ ? वा माफी दिनेछ ?

बलिपूजाको कटु सत्यलाई उजगार गर्ने हो भने बलिपूजा, पाप गरेर कटाउने अधिकार ठूला बडालाई मात्र छ । गरीबले सानो गल्ती गर्नु हुँदैन, सामाजिक अपराध गऱ्यो वा कानुन तोड्यो भन्ने नाउमा सजाय भोग्नुपर्छ ।

पाप कटाउने हिंसात्मक अर्थात आफ्नो गल्ती ढाकछोप गर्न वा त्यसबाट भोग्नुपर्ने दुःखबाट बच्न अरुको हत्या गर्ने पद्धतिले दूषित तथा कलुषित मानसिक विकृतिलाई बढाउदै ससाना गल्ती हुँदा पनि अरुलाई दोषी ठहऱ्याएर आफू निर्दोष भन्ने संस्कार विकास हुन्छ । समाजमा प्रतिष्ठित

वा सम्मानित हुन निर्दोषलाई दोषी ठहर्‍याउने वा सजाए दिने र दोषी निर्दोष भएर बस्ने चलनले समाजमा अशान्ति, शोषण, भ्रष्टाचारको विकास स्वभावैले हुन्छ। न्याय दिन नसक्दा कानूनलाई अन्धाकानून भनिन्छ।

वास्तवमा बाह्यरूपमा जतिसुकै छलकपट गरेर दोषबाट बच्न खोजे तापनि दोषीले गरेको आफ्नो गल्ती, दोष वा पापबाट बच्न सक्दैन, त्यसको फल त भोग गर्नुपर्छ, चाहे त्यो प्रत्यक्ष आवस् वा कालान्तरमा आवस्।

त्यसैले कर्म गरेर कर्मको फलबाट बच्न असंभव भएकोले सम्यकसम्बुद्धले आफ्नो गल्ती सुधानु नै सम्यक (मध्यम) मार्ग वा ठीक मार्ग बताउनुभयो। जसले आफ्नो गल्तीलाई लाज नमानी स्वीकार्छ र छिटोभन्दा छिटो सुधार्छ, उसको जीवन नै सफल हुन्छ। गल्ती नसुधारेको जीवन दुःखदायी हुन्छ।

यही सिद्धान्त प्रत्येक क्रान्तिकारी, पुरुषार्थी, संघर्षशील व्यक्ति लाई लागू हुन्छ। अर्थात् क पढ्दा सुधानेले मात्र ख, ग आदि पढ्दै सुधार्दै एकदिन महान विद्वान बन्नसक्छ। अन्यथा क पढ्दा नै अरुलाई दोषारोपण गरी पढ्न छाडेमा अशिक्षित वा मूर्ख भई बस्नुपर्छ।

कारणको खोजी गर्दा यथार्थ थाहा हुनसक्छ, भने आफ्नो कमजोरी पनि पत्ता लाग्दछ। आफ्नो गल्तीको लागि अरुलाई बलि चढाउने वा दोषी बनाउने बानी त्यागेर आफ्नो गल्ती सुधानु नै प्रत्येक व्यक्तिको आफ्नो लक्ष्य प्राप्त गर्ने सरल धार्मिक तथा न्यायिक उपाय हो ? जस्तै-

राजा अजातशत्रुले पनि गलत गुरु भिक्षु देवदत्तको संगत गरेर राज्यलोभमा, आफ्नो छोराको लागि ज्यान दिने, धार्मिक बाबा विम्बिसारको हत्या गरायो र भगवान बुद्धको हत्या गर्न देवदत्तलाई साथ दियो। पछि उसले पनि आफ्नो गल्ती स्वीकार गरेर धार्मिक जीवन यापन गर्न सुरु गर्‍यो भने प्रथम संगायना गर्न भिक्षुसंघलाई ठूलो सहयोग पुऱ्यायो।

अंगुलिमालजस्तो ९९९ मानिस मार्ने व्यक्तिले पनि भगवान बुद्धको वचन सुनेर गल्ती स्वीकार गरेर भिक्षु भएर सन्त बन्न पुग्यो।

त्यसैगरी आम्रपाली वेश्या आफ्नो सानो छोरा, सामणेर विमलले सम्झाउंदा गल्ती स्वीकार गरेर वेश्या जीवन छाडेर भिक्षुणी भएर निर्वाण प्राप्त गरिन्।

गाली गर्न आउने भारद्वाज ब्राह्मणले भगवानको शान्त सौम्य व्यवहार देखेर आफै लज्जित भएर गल्ती स्वीकारेर प्रब्रजित भएर निर्वाण प्राप्त गर्‍यो।

प्रत्येक घर वा टोल वा समाज वा संसद होस् केही न केही मनमुटाव, भैँभगडा, वादविवाद, अझ सीमा नाघेर मुक्कामुक्कीसम्म हुन्छ। एकले अर्कोलाई नबोल्ने इबी राख्ने आदि व्यवहारसमेत हुन्छ। त्यसबेला अभिमानलाई जितेर 'गल्ती कस्को रहेछ' भनी खोजी गरेर आफ्नो गल्ती भएमा स्वीकार गर्ने हो भने घरदेखि संसदसम्म शान्ति नै शान्ति हुन्छ। तर दुर्भाग्यवश गल्ती स्वीकार नगर्दा घर, राष्ट्रको शान्ति भंग हुनुको साथै सभ्यता, विकाससम्म नाश भइरहेकोछ। हाम्रो देशले विकासमा पछि पर्नु र राष्ट्रलाई आजको भयावह अवस्थामा पुऱ्याउने उच्च नागरिकको हृदयभित्रको अभिमानी स्वभाव र गल्ती स्वीकार नगर्ने स्वभाव नै प्रमुखकारण देखिन्छ।

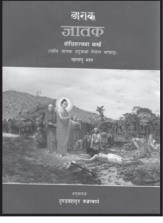
निष्कर्ष

आफ्नो पाप वा दोष कटाउन निर्दोषलाई बलि चढाउने वा दोषी ठहराएर पन्छिने मानसिक विकृतिरूपी महामारी रोग धर्मदेखि सरेर परिवार, समाज र राजनीति र राष्ट्रसम्म फैलिएको छ। यदि जनता र राष्ट्रको भलाईको लागि आ(आफ्नो अभिमान छाडेर गल्ती स्वीकार गरिदिने हो भने यो भयावह वातावरण छुऱ्याङ्गिएर लुम्बिनीदेखि शान्तिको घामको किरण सगरमाथामा ठक्कर खाएर शीतल हावासंग मिसिएर सारा राष्ट्रमा बहने छ।

नयां नेपालको निर्माण गर्ने प्रसंगमा बलिप्रथाजस्तो अधार्मिक र अन्यायीक पद्धतिलाई निर्मूल गर्न सरकारद्वारा नै कानून बनाउनुपर्छ।

बलिप्रथाको दास भएर पशुपतिको देशको पशु हुनबाट मुक्त भई स्वयम्भूको आंखा खोलर पति हुनसकोस्।

जातक बाखँ

दुण्डबहादुर बज्राचार्य

३५८. चूलधम्मपाल जातक

“अहमेव दूसिया भूनहता-...” थुगु गाथा शास्तां वेलुवनय च्वना विज्यागु इलय् देवदत्तं (थःत) हत्या यायेत कुतः याःगुया बारे कया आज्ञा जुया विज्यागु जुल -

वर्तमान कथा

मेमेगु जातकय् देवदत्तं बोधिसत्त्वयात भ्याः भतिचा हे त्रास उत्पन्न याये मफुगु खः । थुगु चूलधम्मपाल जातक (जा. नं. ३५८) य् जुलसा न्हेला दुम्ह बोधिसत्त्वयागु ल्हाः तुति छ्च्यो तलवारं ध्यना म्हया अंगत ध्यना तलवारया छ्चाखेरं स्वांमार्थे दय्का विल । ददर जातक (जा. नं. १७२) स ककु म्वयहिला स्याना भुतुली ला दय्का नल । खन्तिवादी जातक (जा. नं. ३०३) स निगू चाबुकं द्रःच्छि द्रःच्छिको दायका ल्हाः तुति, न्हाय् न्हाय्पं ध्यंका जटा ज्वना साला थसः पाय्का छाती तुतिं लाकमं न्याना विस्यूं वन । बोधिसत्त्वं व हे दिनय् प्राण त्याग यात । चूलनन्दिय जातक (जा. नं. २२२) स व महाकपि जातक (जा. नं. ४०७) स नं बोधिसत्त्वयात स्याना ब्यूगु जुल । थुकथं ताःकालतक हत्या यायेत कुतः यायां बुद्ध जुया विज्यायेधुंकूगु इलय् नं स्यायेत स्वत । छ्न्हु भिक्षुपिसं धर्मसभाय् वयागु बारे खँ ल्हाना चर्चा याना च्वन - “आयुष्मान्पि ! देवदत्तं बुद्धपितं स्यायेत उपाय माला च्वन । सम्यक्सम्बुद्धयात स्यायेत वं धनुर्धारीपितं नियुक्त यात, त्वहँ कुर्का हल, नालागिरी (किसि) त्वःता हल ।”

शास्ता विज्याना न्यना विज्यात - “भिक्षुपि ! फेतुना छु खँ ल्हाना च्वनागु ?”

“थुजा-थुजागु खँ ।”

“भिक्षुपि ! वं आः जक मखु, न्हापा नं जित हत्या यायेत स्वगु खः परन्तु त्रास मात्र नं विइ फुगु मखु । परन्तु न्हापा धर्मपालकुमारया इलय् वया थः हे काय् जुया च्वनाम्ह जित स्याना जिगु म्हया अंगत ध्यना तलवारया छ्चाखेरं स्वांमार्थे दय्का विल ।” थुलि आज्ञा जुया पूर्वजन्मया खँ आज्ञा जुया विज्यात -

अतीत कथा

न्हापा न्हापा वाराणसी महाप्रताप जुजुं राज्य याना च्वंगु इलय् बोधिसत्त्व जुजुया चन्दादेवी धयाम्ह महारानीया कोखं जन्म जुल । नां छूबले धर्मपाल तल । न्हेला दुगु अवस्थाय् वया मामं वयात सुगन्धित लखं मोल्हुइका बांलाक समाये याना, फेतुका म्हितका तल । जुजु इपिं च्वना च्वंथाय् वन । लानि मचा नापं म्हिता च्वन । मचालिसे भुले चया च्वंगुलिं जुजु वःगु खना नं व मदं । जुजुं विचाः यात - “थ्वं आः हे काय्या कारणं अभिमान यायेधुंकल । काय् तःधिक जुइवं जित मनु भापी मखु । आः हे स्याना छूवये माल ।”

जुजु लिहाँ वना, राज्यासनय फेतुना घातक (मनू स्याइम्ह) यात उजं जुल- “छं ज्याभः ज्वना तयारी जुया वा । वं काषायवस्त्र धारण याना, ह्याउँगु स्वाँमालं क्वखाना, व्वहलय् पा पाछाया, थःगु छचोंया क्वय् तयेगु थल व ल्हाः तुति चिइत व दण्ड ज्वना थ्यंकः वल । अले जुजुयात वन्दना याना धाल - “देव ! छु याये माल ?”

“लानिया शयनागारय् वना धर्मपालयात कया हति ।” लानि नं जुजु तँम्बया लिहाँ वंगु सिइका बोधिसत्त्वयात छाती न्याक्क घय्पुना फेतुना ख्वया च्वन ।

घातकं वना वयागु म्ह्य ल्हातं मुइक दया कुमारयात लाका कया यंका जुजुया न्त्योने तये यंकल । अले धाल- “महाराज ! जिं छु याये माल ?” जुजुं तःपागु बोर्ड (सिपौ) काय्के छ्वया वया न्त्योने तयकल । अले जुजुं धाल - “थ्वयात थुकी गोतुइका थ्यं ।” वं अथे हे यात । चन्दादेवी मचाया ल्यूल्यु ख्वख्वं वया मचाया न्त्योने च्वंवल । घातकं हानं न्यन - “महाराज ! आः छु यायेगु ?”

“धर्मपालया ल्हाः ध्यं ।” चन्दादेवी धाल - “महाराज ! जिमि काय् न्हेला दुम्ह मचा खः । वं छुं मस्यु । वयागु छुं दोष मदु । दोष दःसा जिगु हे खः, उकिं जिगु ल्हाः ध्यंका विज्याहूँ ।” थुगु खँ कनेत लानिं न्हापांगु गाथा धाल -

“अहमेव दूसिया भूनहता, रञ्जो महापतापस्स ।
एतं मुञ्चतु धम्मपालं, हत्थे मे देव छेदेही’ति” ॥

“जि भ्रूण हत्या याइम्ह हे जुजु महाप्रतापया दोषी खः । महाराज ! थुम्ह धर्मपालयात त्वःता विज्याहूँ । जिगु हे ल्हाः ध्यना विज्याहूँ ।”

जुजुं घातकयात मिखा व्वया भाय् यात । घातकं न्यन - “महाराज ! आः छु यायेगु ?” “धर्मपालयागु ल्हाः ध्यं ।” वं निपा ल्हाः पंमाय् नकतिनि चुलि जाया वःगु कचा पालेथें त्वाः ल्हात । महारानी चन्दादेवी ध्यंगु ल्हाः ज्वना हि छचाल ब्याल जुइक ख्वख्वं हाहां जुल । घातकं हानं न्यन - “महाराज ! आः छु यायेगु ? “तुति निपां ध्यना व्यु ।”

जुजुयागु हुकुम न्यना चन्दादेवी निपुगु गाथा धाल -

“अहमेव दूसिया भूनहता, रञ्जो महापतापस्स ।
एतं मुञ्चतु धम्मपालं, पादे मे देव छेदेही’ति” ॥

“जि भ्रूण हत्या याइम्ह हे जुजु महाप्रतापया दोषी खः । महाराज ! थुम्ह धर्मपालयात त्वःता विज्याहूँ । जिगु हे तुति ध्यना विज्याहूँ ।”

जुजुं हानं घातकयात हुकुम विल । वं तुति निपां त्वाः ल्हाना विल । चन्दादेवी त्वाः ल्हाःगु तुति मुलय् तल । हि छचाल ब्याल जुइक ख्वख्वं हाहां धाल - “स्वामी महाप्रताप ! छु छपिनिपाखें ल्हाः तुति ध्यंके विइधुंकूम्ह मचायात मांपिसं लहिना तये मज्यूला ? जिं ज्या वना थ्वयात लहिना तये । जित थ्व मचा विया विज्याहूँ ।” घातकं न्यन - “महाराज ! जुजुया हुकुम पाले यायेधुन, जिगु ज्या सिधल मखुला ?”

“अं, सिमधनि ।”

“अथेसा छु याये मानी ?”

“थ्वयागु छचों ध्यं ।”

चन्दादेवीं स्वपुगु गाथा धाल -

“अहमेव दूसिया भूनहता, रञ्जो महापतापस्स ।
एतं मुच्चतु धम्मपालं, सीसं मे देव छेदेही’ति” ॥

“जि भ्रूण हत्या याइम्ह हे जुजु महाप्रतापया दोषी खः । महाराज ! थुम्ह धर्मपालयात त्वःता बिज्याहूँ । जिगु हे छचौं ध्यना बिज्याहूँ ।”

थुलि धया वं थःगु छचौं न्ह्योने तया बिल । घातकं हानं न्यन - “महाराज ! छु यायेगु ?”

“थ्वयागु छचौं ध्यं ।”

वयागु छचौं ध्यनेधुंका न्यन - “महाराज ! जुजुया हुकुम पालन जुल, मखुला ?”

“मजूनि ।”

“महाराज ! छु याये बाकि दनि ?”

तलवारया च्चकां थ्वयात कया यंका म्हया अंगत ध्यना तलवारया छ्चखेरं स्वांमार्थे दय्कि ।”

वं मचाया लाशयात आकाशय् वांछूवया तलवारया च्चंका फया म्हया अंगत ध्यना तलवारया छ्चखेरं स्वांमार्थे दय्का बिल ।

चन्दादेवी बोधिसत्त्वयागु ला मुले मुंका मञ्चय् च्चना ख्वख्वं हाहां थुपिं गाथात धाल -

“न हि नूनिमस्स रञ्जो, मित्तामच्चा च विज्जरे सुहदा ।

ये न वदन्ति राजानं, मा घातयि ओरसं पुत्तं ॥

“न हि नूनिमस्स रञ्जो, जाती मित्ता च विज्जरे सुहदा ।

ये न वदन्ति राजानं, मा घातयि अत्रजं पुत्त’न्ति” ॥

“अवश्य नं थुम्ह जुजुया थुजापिं सुं पासाभाइ, अमात्य व सुहृदयपिं म्दु खनि गुपिसं थः औरसपुत्रयात स्याये मते धका जुजुयात धाये फुपिं खः ।”

“अवश्य नं थुम्ह जुजुया थुजापिं सुं पासाभाइ, अमात्य व सुहृदयपिं म्दु खनि गुपिसं थःपाखें जन्म जूम्ह काय्यात स्याये मते धका जुजुयात धाये फुपिं खः ।”

लानी थुपिं निपु गाथा धया निपा ल्हातं नुगःचुइ ल्हाः तया अन्तिम गाथा धाल -

“चन्दनसारानुलित्ता, बाहा छिज्जन्ति धम्मपालस्स ।

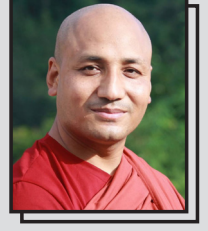
दायादस्स पथब्ब्या, पाणा मे देव रुज्जन्ती’ति” ॥

“पृथ्वी (राज्य) या उत्तराधिकारी जुइम्ह धर्मपाल चन्दनसारं बुला तयागु ल्हाः हिं किना त्वाः दला च्चन । (तुतित हिं किना त्वाः दला च्चन । छचौं हिं किना त्वाः दला च्चन) । हे महाराज ! अले (थुजागु खना) जिगु प्राण रोके जुया च्चन ।”

लानि थुकथं ख्वख्वं हाहां, पंया वनय् मिं नइवले पंत पर पर मुया वइथें वयागु नुगः मुया तज्याना अन हे वयागु देहान्त जुल । जुजु सिंहासनय् च्चने मफुत । मञ्चय् गोतु वन । वं बाया वां खात । व अनं पृथ्वी दुने स्वचाल । निगू लाख चौरानब्बे योजन घनागु तःफिगु पृथ्वी नं वयागु दुर्गुण सह याये मफुगु कारणं बाया वना लं चिला बिल । अविची (नरकं) ज्वाला पिहां वया कुल-प्रदत्त कम्बल फांगां भुनेथें याना वयात मिया ज्वालां भुना अविची नरकय् वांछूवये यंकल । अमात्यं चन्दादेवी व बोधिसत्त्वयागु शरीरकृत्य यात ।

शास्तां थुगु धर्मदेशना न्ह्यथना जातकयागु स्वापू क्यना बिज्यात । उगु इलय् जुजु देवदत्त खः । चन्दादेवी महाप्रजापति गौतमी खः । धम्मपालकुमार जुलसा जि हे खः ।

बुद्ध कि युद्ध ?

- भिक्षु विमलो स्थविर

बुद्धका अमृतमय वाणी युद्धले हाँदैन ।
मूर्खतामा नसम्झ्ने त्यही जीत हो ।
प्रभाती पारिलो किरणसंगै बतासमा विलायन
मोतिरूपी चिसो शीत हो ।
अन्धा र असहायको अभिनय नगर
के चाहन्छौ तिमी ? बुद्ध कि युद्ध, युद्ध कि बुद्ध ?

नील गगन भुक्दाको लाज
धर्ती जमिन रुक्दाको शरत्
सगर सुक्दाको आश्चर्य, के को मतलब ।
प्राकृतिक रोदन, कति ऋर्ष आँशु
धर्ती पीडा, कति चर्किन्छ छाति, के को हिसाब ।
आज ढुंगा दुखेको छ, माटो दुखेको छ ।
बारुद र गोली अनि आलो रगतले बाटो दुखेको छ ।
अन्तरद्रोही, लार्मा अवतार, विस्मात आत्मघाती
कति जलाउँछौ ? कति दन्काउँछौ ? मात्र खरानी
आफ्नै लाशमा रुनु अनि मलाती गयर
के चाहन्छौ तिमी ? बुद्ध कि युद्ध, युद्ध कि बुद्ध ?

अब ऊ रहेन, हो, अब उ पक्कै रहेन
आत्माको सपना निधारमा दलेर,
इच्छा, आकांक्षा पैतालाले कुल्चेर
निरन्तर बस निरन्तर गोली र बारुदको दशै
खसी बोका, खसी बोका, नसोधौ भाउ
सस्तो अति सस्तो, नून पनि भयो महंगो
नाचछन् ताण्डव नृत्य, हाँसछन् लंकेश्वर
छायाँसरी पछि पछि लाशले गिज्याउँछ ।
हिँड्छन् आफ्नै चिहान माथि टेकेर
के चाहन्छौ तिमी ? बुद्ध कि युद्ध, युद्ध कि बुद्ध ?

अपसोच, नयन हेर्छन् मात्र टोलायर दृश्य छैन ।
कान सुन्छन् गहिरियर बुझ्ने पक्कै हैन ।
अब मन, बोलेर देखाउँदैमा, कस्को के जाला
भयंकर भयावह, ब्याप्त ममता, अत्योक्ति नहोला ।

आतंकको रथ, हत्याकी देवि
बारुद र गोली अनि आलो रगतको पांग्रा
सायद तिम्रो परम्परा, सायद संस्कृति
चेतनाका दरवाजा तिमीलाई मुबारख
शान्तिको लालमोहर, द्रन्दको शंख बजायर
के चाहन्छौ तिमी ? बुद्ध कि युद्ध, युद्ध कि बुद्ध ?

लालिगुराँस फकिनुछ, डाँफे मुनाल नाचनुछ ।
हिमशिखर हाँसेसरी खोला नालाले प्रीति गाँसनुछ ।
नत्र, सराप देला सारंगीले विरह पोख्ला बाँसुरीले
मादल घन्किन छाड्ने छन् रिसारर
न्याउली रुँदा कस्को मन रुँदैन ।
पाखा, पखेरो, देउराली भन्ज्याङ्ग मौन छन्
आँगनमा तोते बोली फुक्नुछ ।
अनि सिउँदो पुछिन रोक्नुछ ।
अनि बूढा आमा बुबाको घाउमा मलम लेप्नुछ
हेर,
हेर, अँध्यारो भो तर अबर भयको पक्कै छैन
फेरि नेपाल आमाले सन्तुष्टिको सास फेर्न पाउनुपर्छ ।
नत्र के जवाफ दिन्छौ आफ्ना पूर्वाप्रति
अनि के गर्व गर्छे वीर शहीद माथि
इतिहासका पाना पल्टाइ हेर तिमीले
तिम्रो प्रतिबिम्ब देख्नेछौ रोयको
तिम्रो एक शब्द लाखौको बोली बनोस् ।
तिम्रो एक पाइला लाखौको यात्रा बनोस् ।
तिम्रो एक इच्छा लाखौको लक्ष्य बनोस् ।
अब मन,
अब मन, छाति माथि हात राखी
साँचै, के चाहन्छौ तिमी ? बुद्ध कि युद्ध, युद्ध कि बुद्ध ?

दुःख र दुःखमुक्ति

भिक्षु अमतो

दुःख, पालि भाषामा दुक्ख, सुखको विपरित अर्थ बोकेको शब्द हो, जसको सामान्य अर्थ पीडा, पीडायुक्त अनुभव तथा शारीरिक र मानसिक उत्पीडन भन्ने हुन्छ। यसर्थमा सुखको अभाव नै दुःख हो। हरेक प्राणी सुखप्रिय हुने भएकाले सुखको प्राप्तिरति लाग्नु प्राणीमात्रको स्वभाव हो। त्यसैले सुख प्राप्त गर्ने क्रममा उसमा आउने असन्तुष्ट स्वभाव वा तृष्णाको कारणले प्राणी दुःखको अनुभव गर्दछ।

दुःख सम्पूर्ण प्राणीहरूमा व्याप्त हुने स्वभावधर्म हो। प्रत्येक प्राणी कुनै पनि समय र परिस्थितिमा कुनै न कुनै रूपले कुनै न कुनै मात्रामा दुःखले प्रभावित भइराखेकै हुन्छ। फरक यतिमात्र हो कि कोही बढी नै दुःखी हुन्छन् त कोही कम मात्र। यसरी प्राणीमा दुःखको मात्रा एकनास नहुनुमा उनीहरूको वर्तमान र अतीत जीवनका कर्महरूको प्रमुख भूमिका रहेका हुन्छन्। दुःखको अर्थ दिने क्रममा Buddhist Dictionary ले लेखेको छ- "Pain, Painful feeling which may be bodily and mental"। त्यस्तै Oxford Dictionary ले पनि यसरी लेखेको छ - "deep sorrow especially caused by someone's death, trouble or annoyance." यसरी विभिन्न शब्दकोषहरूले दिएका अर्थहरूका आधारमा भन्नुपर्दा दुःख भनेको शारीरिक तथा मानसिक पीडा हो, जुन प्राणीको असन्तुष्ट स्वभाव तथा पूर्वकर्महरूको फलका रूपमा वर्तमान समयमा अनुभव भइरहेको हुन्छ।

भगवान् बुद्धका अनुसार "कुच्छित्तं हुत्वा खनतीति दुक्ख"^१ भनेर दुःखको परिभाषा दिइराखेको छ। कुच्छित्तं = नराम्रोसँग, घृणायोग्य, हुत्वा = भएर, खनति = सुखलाई खनेर फाल्न सक्ने वा दबाएर राख्ने भएकाले, दुक्खं = दुःख भनिन्छ। अर्थात् घृणायोग्य भएर सुखलाई खनेर फाल्न सक्ने वा दबाउन सक्ने भएकाले दुःख भनिएको हो। दुःख हुँदा सुखको अनुभूति हुन नसक्ने भएकोले सुखलाई खनेर फाल्न सक्ने वा दबाउन सक्ने भनिएको हो।

दुःख शब्द आफैमा गम्भीर अर्थ बोकेको शब्द हो। यस गम्भीर अर्थलाई अभि व्यापक रूपमा बुझ्न भगवान् बुद्धले चार आर्यसत्यको उपदेश दिइराख्नु भएको छ। आर्य भनेको शुद्ध, निर्मल, वास्तविक वा यथार्थ हो।

१ अभिधर्म भाषाटिका - पृ. १७

यसै शुद्ध एवं यथार्थ चार सत्यलाई सही अर्थमा बुझ्न सक्ने व्यक्ति सम्पूर्ण दुःखबाट मुक्त हुन सक्दछ। ती चार आर्य सत्यहरूलाई निम्न अनुसार विश्लेषण गरिएको छ।

१. दुःख सत्य : चार आर्यसत्यहरूमध्ये पहिलो सत्य भनेको दुःखसत्य हो। संसारमा दुःख छ, भन्ने यथार्थ ज्ञान नै दुःखसत्य हो। संसार दुःखले व्याप्त छ। दुःख मानवमात्र नभई सम्पूर्ण प्राणधारी जीवनहरूमा व्याप्त स्वभाव धर्म हो। भगवान् बुद्धको वचनअनुसार-

"इदं खो पन भिक्खवे दुक्खं अरियसच्चं। जातिपि दुक्खा, जरापि दुक्खा, मरणमपि दुक्खं, सोकपरिदेव-देक्खदोमनस्सुपायासापि दुक्खा, अप्पियेहि सम्पयोगो दुक्खो, पियेहि विप्पयोगो दुक्खो, यम्पिच्छं नलभति तम्पि दुक्खं, सखित्तेन पञ्चुपादानक्खन्धा दुक्खा।"^२

अर्थात् "भिक्खुहरू, यो दुःख सत्य हो। आर्यहरूले जान्नुपर्ने सही दुःख भनेको जन्म लिनु दुःख हो। वृद्धवृद्धा वा जीर्ण हुनु, मरण हुनु, शोक सन्ताप हुनु, विलाप गर्नु, शारीरिक-मानसिक पीडा हुनु, डाह हुनु, अप्रिय व्यक्ति आलम्बनहरूसित सँगै पर्नु वा सम्प्रयुक्त हुनु, प्रिय व्यक्ति वा आलम्बनहरूसित अलग हुनु दुःख हो। यस्तै गरी इच्छा गरेको लाभ नहुनु पनि दुःख हो।"^३

संक्षिप्तमा भन्नुपर्दा पाँच उपादानका आलम्बन भइरहेका स्कन्धहरू वा म, मेरो सम्पत्ति नित्य, सुख, आत्म भनेर आसक्त हुन सक्ने नामरूप स्कन्धहरू दुःख हुन्।"

यस प्रकार यथार्थ दुःखलाई बताइराख्नु भएको छ।

२. दुःख समुदय सत्य: दोस्रो आर्य सत्य भनेको दुःख समुदय सत्य अर्थात् दुःखको कारण छ, भन्ने यथार्थ सत्य हो। दुःख उत्पत्ति हुनुको कारणको रूपमा तृष्णा वा आसक्तिलाई लिइएको छ। दुःखको उत्पत्ति वा समुदयको वारेमा भगवान् बुद्धले यसरी उपदेश दिइराख्नु भएको छ-

"इदं खो पन भिक्खवे दुक्ख समुदय अरियसच्चं। यायं तण्हा पोनोभविका नन्दीराग सहगता तत्रतत्राभिनन्दीनि सेय् यथीदं ? काम तन्हा, भव तण्हा, विभव तण्हा।"^४

२ महान् धर्म चक्र सूत्रोपदेश - महासी सयादो, अनु. भिक्षु ज्ञानपूर्णक महास्थविर - पृ. १२४

३ सुत्त महावग्ग अट्ठकथा - पृ. ३८८

४ महान् धर्म चक्र सूत्रोपदेश - पृ. १५७

अर्थात्- “भिक्षुहरू, यो दुःख समुदय आर्यसत्य हो । दुःखको मूल कारण तृष्णा हो । यसले नै प्राणीलाई वारम्बार जन्म दिने गर्दछ । यसले नै चित्तलार्य विषय वासनातिर आकर्षित गर्दछ । उत्पन्न भएको विषयप्रति अनुराग बढाइदिन्छ । यो तृष्णा कामतृष्णा, भवतृष्णा र विभव तृष्णा गरी तीन प्रकारका छन् ।”

तृष्णा भनेको भोकाउने वा आसक्ति हुने स्वभाव हो । खान भोकाउने, पिउने तिर्खा लाग्ने जस्तै रूप, गन्ध, रस आदि आरम्भणहरूप्रति भोकाउने वा आसक्त हुने स्वभाव तृष्णा हो । रूप, शब्द, गन्ध, रस र स्पर्श यी पाँच आरम्भणहरूमा आसक्त भइरहनु काम तृष्णा हो । भौतिक सुख र लालसाको निमित्त रातदिन जोतिनु काम तृष्णाको लक्षण हो । यसै गरी आफ्नो अस्तित्व जोगाइराख्ने इच्छा वा भौतिक शरीरलाई नित्य सम्झी बाँचिराख्ने लालसा भवतृष्णा हो । बाँचिरहने इच्छा र मृत्युपश्चात् पनि पुनः जन्मन चाहने इच्छा भवतृष्णा हो । यही नै पुनर्जन्मको निर्माता पनि हो । यसले प्राणीलाई संसारचक्रमा घुमाइराख्छ । यो जन्म बाहेक अर्को जन्म छैन, मृत्युपश्चात् सबै सकिने, स्वर्ग नर्क पुनर्जन्म केही छैन, त्यसैले बाँच्नुजेल जसरी पनि सुख भोग्ने, मोजमज्जा गर्ने भन्ने इच्छा नै विभव तृष्णा हो । “मरेपछि डुमै राजा” भन्ने उखान चरितार्थ पाउँ कुशल, अकुशल कर्म र कर्मफलको वास्ता नगर्ने लक्षण विभव तृष्णामा रहेको हुन्छ । दुःखको आरम्भ तृष्णाबाटै हुन्छ । पुनर्जन्म गराई मनमा पुनः पुनः नयाँ नयाँ सुख भोग्ने लालसाको विजारोपण गर्दछ । यही लालसाले गर्दा दुःखचक्रमा हामीलाई फनफनी घुम्न बाध्य गराउँदछ । तसर्थ तृष्णाको नाश भएमा मात्रै सम्पूर्ण दुःखको नाश हुन्छ ।

३. दुःख निरोध सत्यः संसारमा दुःख छ र दुःखको कारण तृष्णा हो भन्ने थाहा भइसकेपछि दुःखको निरोध वा अन्त्य पनि छ भन्ने तेश्रो आर्यसत्य दुःख निरोध सत्य हो । बुद्ध स्वयंले दुःख निरोध सत्यको विषयमा यसरी उपदेश गर्नु भएको छ -

“इदं खो पन भिक्खवने दुक्ख निरोध अरिय सच्चं, यो तस्सायेव तण्हाय असेस विराग निरोधो, चागो पटिनिस्सग्गो मुत्ति अनालयो ।”^५

अर्थात् - “भिक्षुहरू, यो दुःख निरोध आर्यसत्य हो, दुःख शान्त हुने स्वभाव भएको सत्य हो । यो तृष्णाको विराग हो । यो आर्यसत्य तृष्णाको अशेष निरोध हो, त्याग

अनि मुक्ति हो, तृष्णाको बास नभएको अवस्था हो । संक्षेपमा भन्नुपर्दा यही तृष्णामुक्त अवस्था निर्वाण हो ।”

भगवान् बुद्धको यस उपदेश अनुसार तृष्णा नै दुःखको मूल कारण भएकाले यसबाट मुक्त हुन सकेमा जुन अवस्थामा पुगिन्छ, त्यही दुःख निरोध अवस्था हो । त्यही निर्वाण हो । तृष्णाको अवशेष बाँकी रहनुजेल दुःखको अस्तित्व लोप नहुने भएकाले अशेष रूपमा तृष्णाको क्षय हुनुपर्दछ । अनि मात्र हामी दुःखबाट पूर्णरूपमा मुक्त हुन सक्दछौं र यही दुःखबाट मुक्त अवस्था निर्वाण हो ।

बुद्धकै शब्द अनुसार “वानतो निक्खन्तन्ति निब्बानं”^६ भनेर निर्वाणको परिभाषा दिइराखेको छ । अर्थात्, वानतो = तृष्णाबाट, निक्खन्तं = मुक्त भएको अवस्था, निब्बानं = तृष्णाबाट मुक्त भएको अवस्था अर्थात् निर्वाण हो । त्यसैले तृष्णाबाट पूर्ण मुक्त हुँदाको क्षण नै व्यक्ति निर्वाण ज्ञानको साक्षात्कार गरेको हुन्छ । लौकिक अवस्थामा जस्तो आरम्भणहरूलाई ग्रहण नगरिकन तृष्णाको जालबाट मुक्त भएको अवस्था नै तृष्णाबाट मुक्त अवस्था निर्वाण हो ।

४. दुःख निरोध आर्यसत्य : चार आर्यसत्यमध्ये अन्तिम सत्य भनेको दुःखमुक्तिको मार्ग छ भन्ने सत्य हो । दुःख, दुःखको कारण र दुःखको निरोध छ भनेर थाहा भइसकेपछि दुःख निरोधको निमित्त अपनाउनु पर्ने मार्ग, उपाय छ भन्ने सत्य नै यस चौथो आर्यसत्य हो । तेश्रो आर्यसत्यसम्ममा दुःखबाट मुक्त अवस्था निर्वाण हो भन्ने जुन सत्य छ, त्यस निर्वाणिक अवस्था प्राप्त गर्ने मार्ग वा उपाय के हो ? कुन कार्य गर्दा दुःखबाट पूर्णरूपमा मुक्ति मिल्छ, तृष्णा क्षय गरी दुःखमुक्तिको लागि कुन विधि अपनाउनु पर्छ भन्ने विषयमा यस चौथो आर्यसत्य अन्तर्गत बुझ्न सकिन्छ । दुःख एउटा समस्या हो भने निर्वाण त्यसको समाधान हो । यसै समाधानको निमित्त जुन दुःखको कारणको रूपमा तृष्णालाई देखाइराखेको छ, उक्त तृष्णा पूर्णतया क्षय गरी दुःखबाट मुक्त हुनको निमित्त मार्ग वा उपायको रूपमा भगवान् बुद्धले आठ अंगले युक्त दुःख मुक्तिको मार्गको देशना गरिराख्नु भएको छ । यस मार्गलाई आर्य अष्टाङ्गिक मार्ग वा निर्वाण मार्ग अथवा दुःखमुक्तिको मार्ग भनिन्छ । पालि भाषामा “मज्झिम पटिपदा” अर्थात् मध्यम मार्ग तथा दुःख निरोध गामिनी पटिपदा मगग सच्च पनि भनिन्छ ।

यस आर्य सत्यको विषयमा भगवान् बुद्धले यसरी उपदेश गरिराख्नु भएको छ, -

“इदं खो पन भिक्खवे दुक्ख निरोधगामिनी पटिपदा अरिसच्चं । अयमेव अरियो अट्ठीगो मग्गो । सेय्यथीदं ?

चार आर्य सत्य - दोलेन्द्र रत्न शाक्य, पृ. ४५

५ महान धर्म चक्र सूत्रोपदेश - पृ. २०२

चार आर्य सत्य, पृ. ६१

६ अभिधर्म भाषाटिका, पृ. २१

सम्मादिट्ठि सम्मासंकप्पो सम्मावाचा सम्माकम्मन्तो सम्माआजीवो सम्मावायामो सम्मासति सम्मासमाधि ।”^७

अर्थात् : “भिक्षुहरु, यो दुःख निरोधतिर लैजाने मार्ग आर्यसत्य हो । यही नै आर्य अष्टाङ्गिक मार्ग हो । ती आठ अर्य मार्गहरू के के हुन् भने - सम्यक दृष्टि, सम्यक संकल्प, सम्यक वचन, सम्यक कर्म, सम्यक आजीविका, सम्यक व्यायाम, सम्यक स्मृति, सम्यक समाधि ।”

बुद्धोपदेशित यस आर्य मार्ग, निर्वाण मार्ग अर्थात् आर्य अष्टाङ्गिक मार्गलाई निम्न अनुसार विस्तृत रूपमा व्याख्या गरिएको छ ।

आर्य भनेको उत्तम, परिशुद्ध, वास्तविक वा यथार्थ हो । **अष्टाङ्गिक** भनेको आठ अंगले युक्त भएको भनिएको हो । **मार्ग** भनेको सामानय अर्थमा बाटो भन्ने बुझिएता पनि यहाँ मार्गलाई उपाय, अभ्यास वा अनुशरणको रूपमा अर्थ दिइराखेको छ । तसर्थ आर्य अष्टाङ्गिक मार्ग भनेको आठ अंगले युक्त मार्ग वा अभ्यास हो जसको अनुशरणद्वारा व्यक्तिले सम्पूर्ण तृष्णालाई क्षय गरी दुःखमुक्त अवस्था निर्वाणज्ञान साक्षात्कार गर्न सक्दछ । तसर्थ यो मुक्तिको मार्ग हो यो धर्मको मार्ग हो । अति सुख र आराम अनि अति दुःख र कष्ट दुवै यस मार्गो दुई अति हुन् । यी दुवै अतिलाई त्यागेर बीचको मार्ग अपनाउने भएकाले यसलाई मध्यम मार्ग भनिएको हो । यसलाई तीन स्कन्धहरूमा विभाजन गर्न सकिन्छ । ती हुन्—

क) शील स्कन्ध

ख) समाधि स्कन्ध

ग) प्रज्ञा स्कन्ध^८

यी तीन स्कन्धहरू मध्ये शील स्कन्ध अन्तर्गत ती अंग, समाधि स्कन्ध अन्तर्गत तीन अंग र प्रज्ञा स्कन्ध अन्तर्गत दुई अंग मिलाएर आठ अंग सहितको हुन जान्छ । यी तीन स्कन्धहरूलाई क्रमैसँग यसरी व्याख्या गरिएको छ ।

क) शील स्कन्ध^९ :

१) सम्यक् वचन : आफू र अरू दुवै पक्षको हित सुखको उद्देश्यले मैत्रीपूर्वक सत्य, संयमित र आवश्यक कुरा गर्नु सम्यक वचन हो । अर्को शब्दमा भन्नुपर्दा झुठ नबोल्नु, चुगली नगर्नु, कडा शब्द नबोल्नु, अनावश्यक कुरा नगर्नु यी चारैवटाको संयुक्त रूप सम्यक् वचन हो ।

२) सम्यक् कर्म : शारीरिक रूपमा कुनै अकुशल

^७ महान् धर्म चक्र सूत्रोपदेश - पृ. २०७

चार आर्य सत्य, पृ. ७३

^८ प्रज्ञा प्रदीप - दोलेन्द्र रत्न शाक्य, पृ. १

^९ प्रज्ञा प्रदीप - पृ. ३

^{१०} प्रज्ञा प्रदीप - पृ. ४-९

Realization of the Dhamma - Sayadaw Dhammapiya, पृ. ५१-५३

कर्म नगरी शुद्ध शारीरिक कर्म गर्नुलाई सम्यक् कर्म भनिएको हो । प्राणीहिंसा गर्नु वा प्राणीलाई दुःख दिनु, चोरी गर्नु र व्यभिचार गर्नु यी तीन शारीरिक कर्मबाट बचेर अन्य कार्य गर्नुलाई सम्यक कर्म भनिन्छ ।

३) सम्यक् आजीविका : असल, पापरहित, निःस्वार्थ र हितकारी पेशा अपनाएर जीविका गर्नुलाई सम्यक् आजीविका भनिन्छ । मिथ्या आचरणलाई त्यागेर सही रूपमा जीविका गर्नु सम्यक् आजीविका हो । मादक पदार्थ, प्राणीको मांस, विष, हात-हतियार, मानिस आदिको वेचविखन नगर्नु तथा सम्पत्ति थुपार्ने लोभले ठगी गर्नु, घूस लिनु, चोर डाँका भई सम्पत्ति थुपार्नु जस्ता कार्यहरु नगरीकन शुद्ध एवं निस्वार्थभावले व्यवसाय गरी जीविका गर्नु सम्यक् आजीविका हो ।

ख) समाधि स्कन्ध^{१०} :

४) सम्यक् व्यायाम : ठीक कुरामा ठीकसित प्रयत्न गर्नु अर्थात् कुशल कर्म गर्न र अकुशल कर्मबाट बचन प्रयत्न गर्नु सम्यक व्यायाम हो । यो मानसिक व्यायाम हो । शारीरिक व्यायामले शरीरलाई बलियो बनाए जस्तै मानसिक व्यायामले मनलाई पापबाट अलग राख्दछ, मनलाई शुद्ध, निर्मल राख्दछ । यस अन्तर्गत निम्न चार प्रयत्नहरु रहेका छन् ।

— उत्पन्न अकुशल भावनालाई हटाएन प्रयत्न गर्नु ।

— अनुत्पन्न अकुशल भावनालाई उत्पन्न हुन नदिन प्रयत्न गर्नु ।

— अनुत्पन्न कुशल भावनालाई उत्पन्न गर्न प्रयत्न गर्नु ।

— उत्पन्न कुशल भावनालाई पुनः उत्पन्न गर्न प्रयत्न गर्नु ।

यिनै प्रयत्नहरूलाई संक्षिप्त रूपमा सम्यक् व्यायाम भनिन्छ ।

५) सम्यक् स्मृति : स्मृतिको अर्थ सामानयतया सम्भन्नु वा होश राख्नु हो । राग द्वेषादि क्लेशहरूबाट मुक्तभएको आलम्बनमा चित्त एकाग्र गरी त्यसमा जागरूक भएर घटनालाई यथार्थ रूपमा अनुभव गरिराख्नु सम्यक् स्मृति हो । शरीर, चित्त, संवेदना र स्वभाव धर्म यी चारप्रति सचेत र सजग भई स्मृति सम्प्रजन्यले युक्त हुनु नै सम्यक स्मृति हो । जस्तो कि —

१) कायानुपस्सना — शरीरलाई यथाभूत हेर्नु ।

२) चित्तानुपस्सना — चित्तलाई यथाभूत हेर्नु ।

३) वेदनानुपस्सना — संवेदनालाई यथाभूत हेर्नु ।

४) धम्मानुपस्सना — स्वभावधर्मलाई यथाभूत

हेर्नु ।

यिनीहरुको संयुक्त रूप नै सम्यक स्मृति हो ।

६) सम्यक समाधि : चित्तलाई राग, द्वेष र मोहरहित

शुद्ध आलम्बनमा स्थिर राखी चित्तको एकाग्रता र स्थिरता कायम गरिराख्नु नै सम्यक समाधि हो । समाधिका प्रकार हरूमा समथ भावना र विपश्यना भावना गरी दुई प्रकार रहेका छन् । पाँच नीवरण आदि क्लेश र वितर्क आदि ध्यान अंगलाई शमन गर्ने र मनलाई स्थिर राख्ने ध्यान समथ भावना हो भने नामरूको अनित्यता, दुःख र अनात्मता अनि अशुभ आदिलाई प्रज्ञादृष्टिले हेर्नु विपश्यना भावना हो । यही विपश्यना ध्यान मार्फत् सम्पूर्ण तृष्णाको क्षय गरी निर्वाण साक्षात्कार गर्न सकिन्छ ।

ग) प्रज्ञा स्कन्ध^{१०} :

७) सम्यक् दृष्टि : सही ज्ञान हुनु, मिथ्या दृष्टिलाई हटाएर वस्तु, व्यक्ति र स्थितिलाई यथार्थ रूपमा ज्ञान चक्षुले देख्नु सम्यक दृष्टि हो । अर्को शब्दमा भन्नुपर्दा दुःख, दुःखको कारण, दुःखको निरोध र दुःख निरोधको मार्ग अर्थात् चार आर्य सत्यलाई सही रूपमा देख्नु नै सम्यक् दृष्टि हो ।

८) सम्यक संकल्प : सम्यक संकल्प भनेको राम्रो, शुभ, कल्याणकारी विचार वा धारणा धारण गर्नु अधि त्यस उपर सम्यक् रूपले चिनतन मनन गरी सही संकल्प गर्नु हो । यसले मिथ्या विचार र धारणालाई विस्थापित गर्दछ र त्यसको ठाउँमा मैत्री, करुणा, मुदिता र उपेक्षायुक्त विचार र धारणाले भरेर हामीलाई निर्वाणतिर उन्मुख गराउँदछ । सम्यक संकल्पलाई नैष्कर्म्य संकल्प, अब्यापाद संकल्प, अविहिंसा संकल्प गरी तीन प्रकारमा विभाजन गरिएको छ । लोभ त्यागी निस्वार्थ त्याग भावना युक्त चित्त बढाउने नैष्कर्म्य संकल्प हो भने घृणा द्वेषयुक्त चित्त त्यागी मैत्री चित्त बढाउने अब्यापाद संकल्प हो । त्यस्तै निर्दयीपन

छोडी करुणा चित्त बढाउनु अविहिंसा संकल्प हो । यिनैलाई सम्यक् संकल्प भनिएको हो ।

यसरी उपरोक्त आठ अंगहरूमा शील स्कन्ध अन्तर्गतका तीन अंगहरूले हाम्रो कायिक र वाचिक कर्महरूलाई सम्यक् र शुद्ध बनाउँछन् भने समाधि स्कन्ध अन्तर्गतका तीन अंगहरूले मनलाई तह लगाई मानसिक कर्म शुद्ध बनाउँछन् । अनि प्रज्ञा स्कन्ध अन्तर्गत आउने दुई अंगहरूले मनलाई निर्मल पारी भव बन्धनलाई काट्ने औजारको रूपमा कार्य गर्दछ । यसरी यी आठै अंगहरूले हाम्रो काय, वाक र चित्तद्वारा गरिने कार्यहरूलाई शुद्ध गरी पुनः पुनः जन्म मरणको चक्रबाट मुक्त गर्ने अर्थात् सम्पूर्ण दुःखचक्रबाट मुक्त गर्ने काम गर्दछन् । बुद्ध आफू स्वयंले जानी बुझिसकेपछि यस आर्य अष्टाङ्गिक मार्गलाई प्रज्ञाचक्षु उत्पन्न गर्ने र गराउने, प्रज्ञाज्ञान पनि उत्पन्न गर्ने र गराउने, क्लेश शमण गर्ने, विशेष ज्ञानद्वारा ज्ञानको निमित्त, प्रतिवेध गरेर ज्ञानका निमित्त र निर्वाण प्राप्त गर्न वा सम्पूर्ण दुःख शान्त गर्नका निमित्त यही एक मात्र मार्ग रहेको तथ्य धर्मचक्रसूत्रमा देशना गर्नु भएको छ ।

तसर्थ आर्य अष्टाङ्गिक मार्ग त्यो मार्ग हो जुन निष्कण्टक, बाधरहित, शान्तिप्रद, सुखकर एवं कल्याणकारी छ । यस मार्गको अभ्यासद्वारा नै व्यक्तिले निश्चित रूपमा आफ्नो कल्याण र दुःख मुक्तिको हकदार बन्न सक्दछ । यही नै एक मात्र सत्य मार्ग हो । अतः यस पवित्र मार्गमा सच्चा पथिक भएर सम्पूर्ण दुःखबाट मुक्ति पाउन र अजर अमर बन्न हामी सबैले प्रयास गर्नु पर्दछ । ♦

शस्त्र अस्त्र परित्याग दिवस (विजया दशमी) तथा मोहनी नखःको उपलक्ष्यमा हाम्रा सम्पूर्ण सदस्य महानुभावहरूमा सुख, शान्ति तथा समृद्धिको शुभकामना !

“एकका लागि सबै सबैका लागि एक”

विकास बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.

महालक्ष्मी न.पा.-०६, सिद्धिपुर, ललितपुर, ५५८१९६६

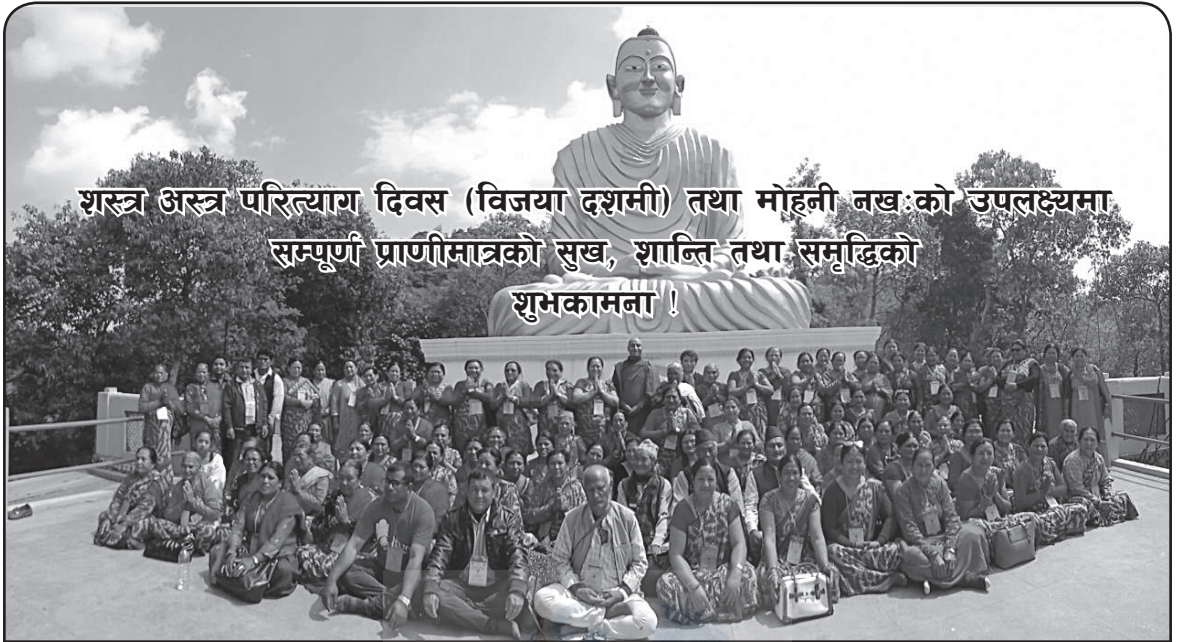

हाम्रा सेवाहरू :

१. साधारण बचत	१०%
२. नियमित बचत	१०%
३. आवधिक बचत	
६ महिना	११%
१ वर्ष	१३.५%
२ वर्ष	१४%
३ वर्ष	१४.५%

ऋण सेवा:

१. घरजग्गा धितो तथा व्यवसाय ऋण	१६%
२. मुद्दती धितो ऋण मुद्दती	ब्याज + २%
३. साना तथा घरेलु व्यवसाय ऋण	१७%
४. जमानी	१८%
५. शैक्षिक	१५%

शस्त्र अस्त्र परित्याग दिवस (विजया दशमी) तथा मोहनी नखःको उपलक्ष्यमा
सम्पूर्ण प्राणीमात्रको सुख, शान्ति तथा समृद्धिको
शुभकामना !

सिद्धिमंगल बुद्ध विहार परिवार

थसि, सिद्धिपुर, ललितपुर

सिद्धिमंगल परियति केन्द्र परिवार

थसि, सिद्धिपुर, ललितपुर

शस्त्र अस्त्र परित्याग दिवस (विजया दशमी) तथा मोहनी
नखःको उपलक्ष्यमा प्राणी मात्रको सुख, शान्ति तथा समृद्धिको
शुभकामना !

त्रि-बोधि विपश्यना ध्यान केन्द्र

लामाटार, सिस्नेरी

शस्त्र अस्त्र परित्याग दिवस (विजया दशमी) तथा मोहनी नखःको उपलक्ष्यमा सम्पूर्ण प्राणीमात्रको सुख, शान्ति तथा समृद्धिको शुभकामना !

अमरापुर बुद्ध विहार, बुंगमती, यल
यम्पी महाविहार, पट्को, यल
बौद्धजन विहार, सुनाकोठी
कुलेश्वर बुद्ध विहार, कुलेश्वर

धापाखेल बुद्ध विहार, धापाखेल
वेलुवनाराम विहार, थेच
कुटि विहार, कोटेश्वर
जितापुर गन्धकुटी, खोकना

Dhamma.Digital

शस्त्र अस्त्र परित्याग दिवस (विजया दशमी) तथा मोहनी नखःको उपलक्ष्यमा हाम्रा सम्पूर्ण सदस्य महानुभावहरुमा सुख, शान्ति तथा समृद्धिको शुभकामना !

न्यू ताम्राकार हाउस
भोटाहिटी - २७, काठमाडौं, फोन : ४२४८८२७